

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Kamila Zapletáková

Anglická filologie – Česká filologie

3. ročník

REGIONÁLNĚ PŘÍZNAKOVÉ PRVKY V MLUVĚ MLADÉ

GENERACE NA BRUNTÁLSKU

Regionally Marked Elements in the Speech of the Young

Generation in the Bruntál Region

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Jodas

Olomouc 2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s pomocí odborné literatury.

V Olomouci 30. března 2008

.....

Děkuji doc. PhDr. Josefu Jodasovi za vedení bakalářské práce, poskytnutí studijní literatury a za ochotu při řešení odborných problémů.

Obsah

1	Úvod	7
1.1	Charakteristika zkoumané oblasti	7
1.2	Předmět a cíl práce	8
1.3	Současný stav výzkumu	9
2	Metody výzkumu	10
2.1	Přehled metod výzkumu	10
2.2	Metoda výzkumu na Bruntálsku	10
2.3	Údaje o respondentech	11
2.3.1	Respondenti Gymnázia Bruntál	11
2.3.2	Respondenti Střední školy služeb v Bruntále	12
3	Hláskosloví	13
3.1	Realizace kvantity	13
3.2	Asimilace skupiny <i>sh</i>	15
3.3	Střídání vokálů <i>é/í</i>	16
3.4	Střídání <i>y/ej</i>	17
3.5	Přehlásky	18
3.6	Výskyt protetického <i>v-</i>	19
3.7	Závěr k hláskosloví	20
4	Tvarosloví	21
4.1	Substantiva	21
4.1.1	Genitiv singuláru maskulin	21
4.1.2	Rozkolísanost měkkého skloňování v dativu sg. vzoru <i>muž</i>	23
4.1.3	Nominativ plurálu životných maskulin	24
4.1.4	Lokál plurálu maskulin	25
4.1.5	Souhláskový typ <i>kámen</i>	26
4.1.6	Lokál plurálu neuter	27
4.1.7	Nominativ singuláru feminin u substantiv vzoru <i>růže – růža</i>	27
4.1.8	Akuzativ singuláru feminin typu <i>růži – růžu</i>	29
4.1.9	Feminina typu <i>konev</i>	29

4.1.10	Dativ plurálu feminin typu <i>kost</i>	30
4.1.11	Lokál plurálu feminin typu <i>kost</i>	31
4.1.12	Instrumentál plurálu substantiv	32
4.1.13	Závěr k substantivům	33
4.2	Adjektiva	34
4.2.1	Jmenná flexe	34
4.2.1.1	Přivlastňovací adjektiva	34
4.2.1.2	Tvar jmenné části pasivní konstrukce	35
4.2.2	Složená flexe	36
4.2.3	Závěr k adjektivům	36
4.3	Zájmena	36
4.3.1	Dativ singuláru osobního zájmena <i>já</i>	36
4.3.2	Akuzativ singuláru zájmena <i>on</i>	37
4.3.3	Instrumentál plurálu zájmena <i>on</i>	38
4.3.4	Akuzativ singuláru zájmena <i>ona</i>	39
4.3.5	Instrumentál sg. přivlastňovacího zájmena <i>má/moje</i>	39
4.3.6	Totalizující zájmeno <i>všechen</i> – nom. pl. životného maskulina	40
4.3.7	Závěr k zájmenům	41
4.4	Slovesa	41
4.4.1	Tvary sloves 4. třídy – 3. os. pl. ind. prez.	41
4.4.2	Tvary 2. os. sg. ind. pret. <i>dal jsi/dals</i>	43
4.4.3	Tvary sponového a plnovýznamového slovesa <i>být</i> – 1. a 2. os. sg. ind. prez.	44
4.4.4	Tvar sloves typu <i>schovat</i> – 2. os. sg. imp.	45
4.4.5	Imperativ slovesa <i>hrát</i>	45
4.4.6	Příčestí minulé činné (l-ové participium)	46
4.4.6.1	Příčestí minulé činné sloves 1. třídy	46
4.4.6.2	Příčestí minulé činné sloves 2. třídy	47
4.4.7	Závěr ke slovesům	47
4.5	Závěr k tvarosloví	48
5	Lexikální jevy	49

6	Závěr	53
7	Anotace	55
8	Seznam literatury	56
9	Příloha – ukázka dotazníku	57

1 Úvod

1.1 Charakteristika zkoumané oblasti

Region Bruntálsko se nachází v západní části Moravskoslezského kraje při hranici s Polskem. Na severozápadě hraničí s Jesenickem, na západě se Šumperskem, na východě s Opavskem a na jihu s Olomouckem. Město Bruntál bylo založeno Přemyslem Otakarem I. v roce 1213 podle magdeburského středověkého práva na zeleném drnu pro cizí kolonisty. Založení města dokládá zápis v Uničovské listině, kde je psáno, že Bruntál je městem s nejstarší zakládací listinou v českých zemích. Vznikl jako první hornické město v Jeseníkách poté, co zde byly objeveny drahé kovy a rudy. Současně zabezpečoval severní hranici proti vratislavskému biskupství. Až do poloviny 14. století byl Bruntál odvolacím místem pro města s magdeburským městským právem¹ na severní Moravě, a to dokonce i pro královské město Olomouc.

Ve 13. století bylo město a okolí významným střediskem pivovarnictví a lihovarnictví. V 19. století se tato tradice rozšířila o výrobu likérů a sladu. Pivovarnictví zaniklo ve druhé polovině 20. století a ve městě se nově začaly vyrábět sirupy a ovocná vína. Vedle těžby zlata a stříbra se od 16. století začaly těžit i železné rudy a stále se rozvíjela cechovní výroba. Od 17. století se intenzivně rozvíjí zemědělství a lesnictví. Na přelomu 18. a 19. století dochází k velkému rozmachu textilního a lnářského průmyslu, který však dnes již neexistuje.² V současnosti je jedním z nejdůležitějších odvětví výroba plastických hmot a světelné techniky. Významné je stále zemědělství a lesnictví. Bruntál svou atraktivní polohou také přispěl a přispívá k rozvoji obchodu v regionu, protože tvořil a tvoří spojnici mezi vnitrozemskými městy a slezskou oblastí.

Od svého založení až do roku 1945 převažovalo v Bruntále a okolí německé obyvatelstvo. Po první světové válce se ve městě vytvořila aktivní česká menšina, ale na zdejší vývoj neměla prakticky vliv. Město postupně podléhalo sílícímu německému nacionalismu a po Mnichovské dohodě v roce 1938 bylo obsazeno fašistickými německými vojsky. Po osvobození v roce 1945 probíhal postupně odsun německého obyvatelstva a Bruntál s okolím byl nově osídlován českým obyvatelstvem. První vlnu osídlenců tvořili Češi, kteří odtud byli nuceni odejít po roce 1938 a vraceli se sem zpět.

¹ Práva poskytována městem Magdeburg, která svým obyvatelům a komunitě umožňovala relativně privilegované sociální postavení a právní a správní privilegia.

² Město Bruntál patřilo v 19. století k nejvýznamnějším střediskům lnářského průmyslu ve Slezsku.

Byli to především státní zaměstnanci a pracovníci bývalé aktivní české menšiny. Současně s nimi přicházeli také lidé z okolních obcí. Brzy po osvobození se obyvatelstvo rozšířilo o osídlenec z blízkých moravských oblastí, např. z Olomoucka, Prostějovska a Litovelska. Druhou vlnu přistěhovalců tvořilo obyvatelstvo ze vzdálenějších, okupací poškozených krajů, např. z Dražanska, Uherskobrodsko a Valašsko. O něco později přicházejí i novousedlíci ze Slovenska.³

Severomoravské pohraničí, včetně Bruntálska, představuje oblast s rozmanitým složením obyvatelstva. Jednoznačně zde však převládají skupiny z oblastí moravských.⁴ Z jazykového hlediska zde neexistuje tradiční nářeční podloží, což způsobuje rychlý posun k oblastně nepříznačkovému vyjadřování.⁵ Formování běžné mluvy tedy není v rozhodující míře ovlivňováno tradičním nářečím a utváří se v dlouhodobém procesu vzájemného dorozumívání lidí, kteří pocházejí z mnoha nářečních oblastí.⁶ Spolu s novým jazykovým územím se postupně vytvářela i nová společnost s novými tradicemi a specifickou kulturou.

1.2 Předmět a cíl práce

Ve své práci jsem se zaměřila na běžně mluvený jazyk mladé generace (15-19 let) na Bruntálsku. Běžně mluveným jazykem rozumíme „specifický útvar národního jazyka s funkcí běžně dorozumívací.“⁷

Cílem práce je zjistit, do jaké míry je běžná mluva mládeže na Bruntálsku ovlivněna spisovným jazykem, moravskými (inter)dialekty a obecnou češtinou. Interferenci prvků těchto útvarů národního jazyka sledujeme po stránce hláskoslovné, morfologické a částečně i lexikální. Získaná data o frekvenci výskytu daných jevů budeme porovnávat s výsledky výzkumu Stanislavy Kloferové provedeného v severomoravském pohraničí a s výsledky obdobně koncipované bakalářské diplomové práce Veroniky Foltýnové zabývající se běžnou mluvou mladé generace na Krnovsku.

³ Filip, J. – Spurný, F.: Počátky osídlování severní Moravy v roce 1945. Severní Morava 12, 1965, s. 21-34.

⁴ Kloferová, S.: O mluvě mladé generace v nově osídleném severomoravském pohraničí. Naše řeč 70, 1987, s. 237-248.

⁵ Kloferová, S.: O vývoji dialektismů v severomoravském pohraničí. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university (A 37-38). Brno 1990, s. 141-148.

⁶ Kloferová, S.: O mluvě mladé generace v nově osídleném severomoravském pohraničí. Naše řeč 70, 1987, s. 237-248.

⁷ Krčmová, M.: K formování běžně mluveného jazyka v moravských městech. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university (A 34). Brno 1986, s. 61-67.

1.3 Současný stav výzkumu

Dosud nebyla vydána žádná jazyková studie, která by se speciálně zabývala běžnou mluvou Bruntálska. Jen okrajově se o této oblasti zmiňují práce, které se zaměřují na celkovou jazykovou situaci v severomoravském pohraničí. Základní studií je v tomto ohledu monografie S. Kloferové *Mluva v severomoravském pohraničí* (2000). Některým otázkám této problematiky se věnují i autorčiny statě *O vývoji dialektismů v severomoravském pohraničí* (1990) a *O mluvě mladé generace v nově osídleném severomoravském pohraničí* (1987). Stručný přehled základní problematiky mluvy mladé generace v již zmiňované oblasti byl autorkou představen v publikaci Fr. Daneše *Český jazyk na přelomu tisíciletí* (1997).

Vývoj jazyka v nově osídleném severomoravském pohraničí pravděpodobně jako první sleduje studie Jana Balhara a Ladislava Pallase *Vývoj jazyka v nově osídlené obci* (1963). Významná je stať Slavomíra Utěšeného *K jazykovému vývoji v pohraničí českých zemí* (1970). Mluvy ve zdejší oblasti se dotýká i práce *Mluvená čeština na Moravě* (1997) Dany Davidové a kolektivu.

Zevrubný popis a charakteristiku nářeční rozrůzněnosti českého jazyka podává Běličův *Nástin české dialektologie* (1972), základní informace o nářečích českého jazyka pak vysokoškolská učebnice Fr. Cuřína a kol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie* (1971). První úplný obraz o územním rozrůznění našeho národního jazyka, zachycující zevrubně i situaci v severomoravském pohraničí, představuje *Český jazykový atlas 1.-5.díl* (1993-2007).

2 Metody výzkumu

2.1 Přehled metod výzkumu

Jazyk i nářečí můžeme sledovat dvojím způsobem: diachronicky a synchronicky. V prvním případě sledujeme změny z hlediska historického, v druhém případě současný stav dialektu. Obě metody jsou spolu těsně spjaty a pro popsání a vysvětlení jazyka jsou nepostradatelné. Základními metodami pro výzkum jazyka jsou metoda přímého výzkumu v terénu formou nahrávek a dotazníková metoda.⁸

Metoda přímého výzkumu nám umožňuje získat spolehlivý nářeční materiál a je vhodná zejména pro sledování hláskosloví. Nevýhodami jsou především časová a fyzická náročnost, stížený výběr mluvčích, nestejnorodost získaného materiálu, problémy s technikou, vliv mimojazykových faktorů, které znesnadňují výzkum (např. téma mluvčích a jejich sebekontrola při nahrávání). Tato metoda je často využívána při zkoumání menších nářečních jednotek.⁹

Dotazníková metoda se užívá zejména pro výzkum větších nářečních oblastí. Umožňuje v poměrně krátké době získat velké množství jazykového materiálu, který v mnoha případech koresponduje s nahrávkami. Výzkum formou dotazníků umožňuje získat široké spektrum jazykových jevů, které jsou vybrány přímo jeho tvůrcem. Kvalita výzkumu závisí zejména na kvalitě sestavení a vyplnění dotazníku. Používá se především pro studium jevů tvaroslovných a na území s obyvatelstvem nářečně různorodým. Nevýhodou této metody je nižší spolehlivost jazykového materiálu. Uvádí se, že odchylka od reálného úzu může dosahovat až 20 %.¹⁰

2.2 Metoda výzkumu na Bruntálsku

Pro vlastní výzkum na Bruntálsku jsme z výše uvedených důvodů vybrali metodu dotazníkovou. Jak už bylo zmíněno, původní složení obyvatelstva v nově osídleném pohraničí je rozmanité, ačkoliv jednoznačně převládá obyvatelstvo z moravských oblastí. V některých obcích jsou rovnoměrně zastoupeny kraje všechny, v jiných naopak dominuje

⁸ Cuřín, F. a kol.: Vývoj českého jazyka a dialektologie. Praha 1971, s. 165-166.

⁹ Cuřín, F. a kol.: Vývoj českého jazyka a dialektologie. Praha 1971, s. 165-166.

¹⁰ Jančák, P.: Mluva v západočeském pohraničí. In: Západočeská vlastivěda. Plzeň 1992, s. 124.

obyvatelstvo jen z jedné oblasti.¹¹ Proto není jednoduché nalézt reprezentativní mluvčí pro přímou metodu formou nahrávek. Pro vhodnost dotazníkové metody svědčí i fakt, že Stanislava Kloferová, s jejímž výzkumem budou naše poznatky porovnávány, založila svůj výzkum v severomoravské oblasti především na metodě dotazníkové a metoda přímá v něm má doplňkový charakter, a že poznatky získané oběma metodami spolu korespondují.

Sestavený dotazník obsahuje 89 otázek a základní sociální a demografické údaje respondentů a jejich rodičů a prarodičů, které jsou důležité pro zjištění nářeční příslušnosti původního obyvatelstva. Většina otázek je založena na výběru ze dvou až pěti variant. V menší míře jsou zastoupeny otázky doplňovací, kdy respondenti sami uvedou tvar slova, jehož základ je uveden v závorce. S návodem, jak dotazník vyplnit, byli všichni pečlivě seznámeni.

2.3 Údaje o respondentech

Dotazník jsem předložila celkem 100 respondentům ve věku mezi 15 – 19 lety, a to na dvou školách: na Gymnáziu v Bruntále (Dukelská 1, Bruntál) a na Střední škole služeb v Bruntále - dříve Střední odborné učiliště v Bruntále (Dukelská 5, Bruntál)¹². Pro výzkum je důležitou informací také původ prarodičů respondentů. Lze tak posoudit, zda se v běžné mluvě objevují výchozí nářeční prvky. Ukázalo se, že nemalá skupina prarodičů této mladé generace pochází již přímo z Bruntálska nebo z jiných oblastí severní Moravy, např. z Opavska či Ostravska. Druhou nejčetnější oblastí byla jižní Morava a Olomoucko. Menší skupina prarodičů pak pochází ze Slovenska. Dalšími, již však málo zastoupenými lokalitami původu prarodičů jsou Vsetínsko, Valašsko, Jihlavsko, severní a jižní Čechy, ale také jiné státy, např. Řecko, Německo, Itálie a Rumunsko.

2.3.1 Respondenti Gymnázia Bruntál

Tento typ školy jsem vybrala zejména z toho důvodu, že u respondentů předpokládám větší spisovnost v běžné komunikaci. 60 % všech dotazovaných uvedlo jako trvalé bydliště Bruntál. Zbývajících 40 % respondentů dojíždí z nejrůznějších okolních

¹¹ Kloferová, S.: O mluvě mladé generace v nově osídleném severomoravském pohraničí. Naše řeč 70, 1987, s. 237-248.

¹² Dále jen SŠS.

vesnic (Moravskoslezský Kočov, Karlovice, Břidličná, Razová, Václavov u Bruntálu, Malá Morávka, Vrbno pod Pradědem, Světlá Hora, Lomnice, Staré Město, Horní Benešov, Svobodné Heřmanice, Moravský Beroun). Dotazník byl předložen 28 studentům 4. ročníků nižšího gymnázia a 22 studentům 1. ročníku vyššího gymnázia.

2.3.2 Respondenti Střední školy služeb v Bruntále

Tento typ školy byl opět vybrán záměrně. Za podstatný jsem považovala fakt, že mluva této skupiny nebude pravděpodobně tak spisovná jako mluva gymnazistů. Většina studentů dojíždí z nejrůznějších měst či vesnic poblíž Bruntálu (30 % z Krnova, dále např. z Široké Nivy, Města Albrechtic, Nových Heřmínov, Úvalna, Dětřichova nad Bystřicí, Krasova, Křišťanovic, Města Libavé, Malých a Velkých Heraltic, ze Staré Vsi u Rýmařova atd.). Pouze 18 % studentů uvedlo jako trvalé bydliště Bruntál.

3 Hláskosloví

3.1 Realizace kvantity

V českém jazyce existuje tzv. fonologická opozice kvantity, to znamená, že vedle pěti krátkých vokálů existuje pět vokálů dlouhých. Tento jev se však v různých nářečních systémech uplatňuje v různé míře. Na východní Moravě dochází k dlužení všech vokálů. V hanáčtině došlo ke zrušení fonologického protikladu *i-í, i-ú*. Ve slezských nářečích a v oblasti polsko-českého smíšeného pruhu zase neexistuje významotvorná délka vůbec. Tato skutečnost souvisí s vývojem polštiny, kde se proces zániku fonologického protikladu krátkosti a délky vokálů dovršoval na konci 15. a počátku 16. století.¹³

Pro Moravu a Slezsko je typické „tzv. moravské krácení dlouhých samohlásek.“¹⁴ Ve sledované oblasti se tento jev často projevuje u substantiv či infinitivů, jako např. *lípa, moucha, dát, brát, chtít, mít, jíst* apod. Prostřednictvím dotazníkového výzkumu můžeme sledovat kvantitu samohlásek u slov *moucha, sníst, bláto, mít, pomlít, chtít a péct*.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
MOUCHA						
moucha	41	41	-	-	-	-
mucha	59	59	-	-	-	-

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
SNÍST						
sníst	65	65	-	-	-	-
sněst	34	34	-	-	-	-

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
BLÁTO						
bláto	80	80	63,5	299	95,5	63
blato	19	19	36,5	172	4,5	3

¹³ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, s. 84.

¹⁴ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 21.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
MÍT						
mít	94	94	92,1	382	100,00	66
mět	6	6	7,9	33	0	0

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
POMLÍT						
pomlít	60	60	39,7	155	58,5	38
pomlet	40	40	60,3	235	41,5	27

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
CHTÍT						
chtít	93	93	79,1	390	100,00	65
chtět	6	6	20,9	103	0	0

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
PÉCT						
péct	60	60	89,4	412	89,4	59
píct	37	37	-	-	1,5	1
pect	3	3	10,6	49	9,1	6

Téměř u všech slov převládá varianta s dlouhou samohláskou – *sníst, bláto, mít, pomlít, chtít, péct*, pouze u substantiva *moucha* je to varianta se zkráceným vokálem (59 %). Krátké tvary byly uvedeny v 3–19 %, jen u sloves *sníst* a *pomlít* byly užívány s vyšší frekvencí. U sloves *sníst, mít, chtít* sledujeme s krátkými variantami i změny vokálů (*sněst, mět, chtět*). Tvary *mět* a *chtět* byly užity jen 6 % studentů.

Celkově lze říci, že na Bruntálsku převažují tvary s dlouhou samohláskou. Stanislava Kloferová zaznamenala téměř u všech slov větší počet krátkých variant. Četnost výskytu těchto variant na Krnovsku koresponduje s naším výzkumem, výjimku tvoří tvar *blato*, jehož užívání na Bruntálsku jednoznačně převažuje. Odchytku oproti průměrné frekvenci v severomoravském pohraničí nacházíme u slova *bláto* i *blato* a dále u sloves *pomlít, chtít* a *péct*. U posledního slovesa je odchytko jak s výsledky V. Foltýnové, tak s výsledky S. Kloferové téměř 30 %.

3.2 Asimilace skupiny *sh*

Postupná asimilace skupiny *sh* na *sch* je podle J. Běliče obvyklá v západní části území, tedy v Čechách a na jihozápadní Moravě. Naopak v oblastech východnějších, na Moravě a ve Slezsku, dochází k asimilaci zpětné, vzniká zde skupina *zh*. Často se podle něj vyskytuje kolísání na pomezí obou typů.¹⁵ Obě varianty jsou považovány za spisovné. Prostřednictvím dotazníku jsme zkoumali souhláskové seskupení u výrazů *nezhodíš* – *neschodíš*, *na schledanou* – *na zhledanou*.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
SHODIT						
nezhodíš	82	82	95,1	327	-	-
neschodíš	18	18	4,9	17	-	-

U slova *shodit* převažuje jednoznačně varianta s regresivní asimilací *zh* (82 %). Ve výsledcích na Bruntálsku jsme oproti výzkumu S. Kloferové zaznamenali častější užívání seskupení s progresivní asimilací *sch*.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
SCH/ZH						
na schledanou	95	95	-	-	-	-
na zhledanou	5	5	-	-	-	-

U výrazů *na schledanou* a *na zhledanou* je naopak častější varianta s asimilací progresivní, což je způsobeno tím, že lexikální jednotka má citátovou povahu a že se tu může uplatňovat vliv sdělovacích prostředků a školy.¹⁶ Asimilace zpětná se objevila jen u 5 respondentů a z toho 4 odpovědi pocházely od studentů SŠS. Naše výsledky se shodují s dosavadními výzkumy.

¹⁵ Bělič, J.: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972, s. 60.

¹⁶ Kloferová, S.: *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno 2000, s. 27.

3.3 Střídání vokálů *é/í*

Úžení *é* v *í* proběhlo v celé oblasti nářečí českých, středomoravských a v západních úsecích nářeční oblasti východomoravské. Nejstarší doklady této změny najdeme již ve 14. století, v některých uskupeních však k úžení došlo až v 18. století (př. *zelé* – *zeli*).¹⁷ Ke změně nedošlo ve většině východomoravských nářečí, v jižní a západní oblasti Slezska.¹⁸ Ke střídání vokálů dochází jednak v kmeni slova, jednak v deklinační příponě složené tvrdé adjektivní flexe. Variabilitu *é/í* jsme sledovali u těchto slov: *mladého* (*žáka*), *mléko*, *syrovém*.

MLÉKO	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
mléko	22	22	33,4	140	15,7	11
mlíko	78	78	66,6	279	84,3	59

MLADÉHO ŽÁKA	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová) ¹⁹		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
mladého	74	74	83,3	319	82,9	58
mladýho	26	26	16,7	64	17,1	12

SYROVÉM	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
syrovém	71	71	84,2	298	-	-
syrovým	29	29	15,8	56	-	-

V kmeni slova *mléko* převládá jednoznačně nespisovný tvar s *í* (*mlíko*), a to v 78 %. Výzkum S. Kloferové prokázal menší převahu této varianty (66,6 %), na Krnovsku použilo tuto variantu více než 84 % zúčastněných. S. Kloferová uvádí ve své monografii, že „hláska *í* převažuje u všech nářečních skupin, a to i u skupiny východomoravské a slovenské, které se tak nejvýrazněji odklánějí od svého tradičního povědomí. Je však pozoruhodné i přizpůsobení opačné, tj. směrem k nenářečnímu (a spisovnému) *é* v případě skupiny české a středomoravské.“²⁰

¹⁷ Lamprecht, A. – Šlosar, D. – Bauer, J.: Historický vývoj češtiny. Praha 1977, s. 100-101.

¹⁸ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, s. 98.

¹⁹ Stanislava Kloferová zkoumala úžení v koncovkách tvrdé adjektivní flexe u slova *modrý*.

²⁰ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 31.

U adjektivní flexe naopak převažuje varianta nezúžená. V obou případech výsledek převyšuje 70 %, u S. Kloferové a V. Foltýnové můžeme zaznamenat ještě větší převahu spisovných koncovek. Častější výskyt *-í (ý)* v deklinační příponě je zaznamenán v Čechách a na střední Moravě.²¹ Z výsledků vyplývá, že užívání zúžených variant v koncovkách přídavných jmen se také na Bruntálsku jeví pouze jako menšinové.

3.4 Střídání *y/ej*

Diftongizace *y* v *ej* se v literárních památkách objevuje od konce 14. století a šíří se především v 15. století. V některých nářečích se *ej* realizovalo také po sykavkách *c, z, s* (př. *cejtit, vozejk, sejto*). Týká se to nářečí českých, středomoravských a v maximální míře i přechodné oblasti mezi nářečími středomoravskými a východomoravskými (nářečí kelečské – jižně od Hranic a nářečí dolské – západně od Uherského Hradiště).²² Ke změně docházelo jak v kmeni slova (např. *týden - tejden*), tak v koncovkách tvrdé adjektivní flexe (př. *mladý - mladej*).

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
BÝT						
být	86	86	92	447	97	64
bejt	14	14	8	39	3	3

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
DÝCHAT						
dýchat	88	88	92,8	389	94,1	64
dejchat	12	12	7,2	30	5,9	4

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
ZÍTRA						
zítra	90	90	94	424	92,5	62
zejtra	10	10	6	27	4,5	3

²¹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 32.

²² Lamprecht, A. – Šlosar, D. – Bauer, J.: Historický vývoj češtiny. Praha 1977, s. 92-93.

DLOUHÝ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
dlouhý	59	59	73	227	80	52
dlouhej	41	41	27	84	20	13

NOVÝCH	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
nových	95	95	96,2	202	-	-
novejch	5	5	3,8	8	-	-

S jistotou lze potvrdit převahu spisovných nediftongizovaných variant. Výsledky jsou téměř shodné s výzkumem S. Kloferové i V. Foltýnové. Výjimku tvoří zastoupení diftongizace v koncovce adjektiva *dlouhý*, kde nespisovná varianta dosáhla 41 %, zatímco na Krnovsku 20 %. Průzkum v severomoravském pohraničí ukázal 27% užití této varianty. Jak uvádí S. Kloferová, ze zprostředkovaného výzkumu lze konstatovat, že užívání zmiňovaného jevu se silně přimyká ke spisovné češtině.²³ Celkově je možné říci, že na Bruntálsku bylo zastoupení nespisovných diftongizovaných tvarů o něco vyšší (v kmeni slov i v koncovkách adjektiv) než ve výzkumu S. Kloferové a V. Foltýnové.

3.5 Přehlásky

Ve 13. a 14. století docházelo v jazykovém systému k významným vokalickým změnám. Přehlásky *'u > i*, *'ú > í*, *'a > e*, *'á > ie* se realizovaly na území českém a částečně na území moravském. V nejmenším rozsahu byly provedeny v nářečích východomoravských a slezskomoravských.²⁴ Dnes považujeme provedení nebo neprovedení přehlásky za základní diferencní rys v nářečích českého jazyka.

Nepřehlasované tvary existují nejčastěji, jako dublety ke spisovným variantám, v koncovkách substantiv, zájmen či sloves. V kořeni se přehlásky vyskytují minimálně, a to zejména při komunikaci v domácím prostředí s expresivním zabarvením. Jako příklady těchto výrazů uvádí S. Kloferová slova, která zaznamenala ze spontánních promluv (*vješáme, púšťáme, břucho*).

Provedení či neprovedení přehlásky v nekoncovkovém postavení jsme zjišťovali u slov *kožich, košile, břicho*. V našem výzkumu jednoznačně převážila přehlasovaná

²³ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 33.

²⁴ Lamprecht, A. – Šlosar, D. – Bauer, J.: Historický vývoj češtiny. Praha 1977, s. 52-53.

podoba (průměrně v 90,3 %). Použití nepřehlasovaných tvarů na Bruntálsku bylo spíše výjimečné (nepřehlasovaný tvar *košulí* byl zaznamenán jen v 6 %). Srovnatelných výsledků dosáhly ve svém výzkumu S. Kloferová i V. Foltýnová.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
KOŽICH						
kožich	89	89	-	-	-	-
kožuch	11	11	-	-	-	-

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
KOŠIL						
košil(i)	94	94	96,7	384	98,6	72
košul(i)	6	6	3,3	13	1,4	1

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
BŘICHO						
břuch(o)	11	11	-	-	-	-
břicho	88	88	-	-	-	-

3.6 Výskyt protetického *v*-

Protetickým *v*- rozumíme neetymologickou hlásku na počátku slova před vokálem. Pro tento typ hlásek (protetické není jen *v*, ale také *h*) je charakteristické, že vznikaly na absolutním počátku věty po pauze. Některé z protetických hlásek vznikly už v praslovanském období (např. *v*- ve slově *vydra* < *údra*), jiné až během historického vývoje. Novodobé protetické *v*- se v českém jazyce objevuje od 14. století.

Protetické *v*- je charakteristické pro nářečí v Čechách (tedy pro obecnou češtinu) a v západní části Moravy. V severomoravském pohraničí je tento jev ojedinělý.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
OKURKA						
okurka	86	86	99,2	491	98,5	65
vokurka	14	14	0,8	4	1,5	1

O ČEM	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
O čem	85	85	97,9	379	-	-
Vo čem	14	14	3,1	12	-	-
Vo čom	1	1	-	-	-	-

Dle očekávání je frekvence výskytu protetického *v-* v našem materiálu velice nízká, je však vyšší než na Krnovsku a v průměrném úzu severomoravského pohraničí.

3.7 Závěr k hláskosloví

Na základě získaného materiálu lze konstatovat, že na Bruntálsku jednoznačně převažují tvary spisovné, frekvence nespisovných tvarů je však oproti stavu zaznamenanému S. Kloferovou a V. Foltýnovou o něco vyšší.

Co se týče realizace kvantity, ve zkoumané oblasti je patrný 40% výskyt „krátkých“ variant. Při interferenci vokálů *é/í* u slova *mléko* převažovala v 78 % nespisovná varianta *mlíko*. Nezúžená varianta dominuje (74 %) u koncovek složené adjektivní flexe (tvary *mladého, syrovém*). Naopak při střídání *y/ej* v kořeni slova jednoznačně převládá podoba spisovná – *být* (90 %). Výjimkou je zakončení adjektivní flexe v nominativu, kde 40 % studentů uvedlo možnost nespisovnou (*dlouhej*). Nepřehlasované tvary se vyskytují minimálně (11 %). Podobná je situace u protetického *v-* (14 %).

4 Tvarosloví

4.1 Substantiva

MASKULINA

4.1.1 Genitiv singuláru maskulin

Koncovky genitivu singuláru neživotných tvrdých maskulin *-u/-a*

V genitivu singuláru neživotných maskulin se střídají koncovky *-u* a *-a* (odraz rozdílných deklinačních typů *hrad/ les*). Užití koncovky *-u* se směrem na východ postupně vytrácí (tato koncovka se zde používá hlavně u jmen látkových a u jmen, která označují věci nehmotné).²⁵

Koncovky jsme sledovali u slov *most* a *nos*.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
Z MOSTU						
z mostu	90	90	70,2	245	91	61
z mosta	5	5	29,8	104	9	6

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
DO NOSU						
do nosu	67	67	58,6	270	76,6	49
do nosa	32	32	41,4	191	23,4	15

U substantiva *most* převažuje na Bruntálsku jednoznačně spisovná varianta. Tvar *z mosta* byl zaznamenán pouze v 5 %. Z pěti respondentů, kteří uvedli tuto variantu, jež je častěji užívána ve východomoravské oblasti, mají tři studenti kořeny na Slovensku a jeden na východní Moravě. Na Krnovsku se nespisovná podoba *z mosta* vyskytla v 9 %, ve výzkumu v severomoravském pohraničí téměř v 30 %. U druhého spojení měla nespisovná varianta *do nosa* větší procentuální zastoupení (32 %). Průměrné hodnoty zaznamenané u tohoto tvaru na Bruntálsku (18,5 %) a na Krnovsku (16,2 %) korespondují.

²⁵ Bělíč, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, s. 151.

Koncovky genitivu singuláru neživotných měkkých maskulin

V genitivu singuláru neživotných měkkých maskulin dochází ke střídání koncovek *-e/-a/-u*. Interference koncovek odráží jev od původu hláskoslovný, provedení/neprovedení přehlásky *'a > e*.²⁶ Podle Stanislavy Kloferové se v běžné mluvě mladé generace vyskytují koncovky *-e* a *-a*, ale převažuje zakončení shodné se spisovnou češtinou *-e*.²⁷

V dotazníku jsme sledovali stejně jako S. Kloferová a V. Foltýnová zakončení genitivu slova *hrnec*. Ve všech zkoumaných oblastech převládá spisovný tvar (80 – 87,1 %), Příklon k největší spisovnosti byl zaznamenán na Krnovsku. Tvar *hrncu* vybrali na Bruntálsku pouze 4 respondenti. Podle S. Kloferové je tento tvar pocit'ován jako hyperkorektní a vznikl začleněním tohoto substantiva k deklinačnímu typu *hrad*. Koncovka *-u* je typická pro nářeční oblast jihozápadní Moravy.²⁸ Všichni respondenti, kteří uvedli variantu *do hrncu* (studenti SŠS), mají původ na jižní Moravě. Koncovka *-a* byla zastoupena v 16 %.

DO HRNCE	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
do hrnce	80	80	82,1	320	87,1	61
do hrncea	16	16	17,9	70	12,9	9
do hrncu	4	4	2,5	10	0	0

Koncovky genitivu singuláru látkových měkkých maskulin

V genitivu singuláru látkových měkkých maskulin existuje variantnost koncovek *-e/-u/-a*. První koncovka je charakteristická pro českou oblast a shoduje se s územ spisovným, koncovky *-u/-a* se vyskytují především v dialektech moravských. S. Kloferová prokázala jednoznačnou převahu spisovných variant, tedy tvarů se zakončením *-e*. Nářeční stav se do běžné mluvy mladé generace promítl jen ojediněle, v případech jako *trochu pepřu, napil se čaju*.²⁹ Variabilitu koncovek můžeme pozorovat u slova *čaj*.

²⁶ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 41.

²⁷ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 42.

²⁸ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 83.

²⁹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 43.

ČAJE	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
čaje	87	87	-	-	94	63
čaja	2	2	-	-	4,5	3
čaju	10	10	-	-	1,5	1

Spisovnou variantu vybralo na Bruntálsku 87 % respondentů. Na Krnovsku byl příklon ke spisovnému vyjadřování vyšší (94 %). Nářeční varianty se objevily průměrně v 6 %. Můžeme se přiklonit ke stejnému závěru jako S. Kloferová a V. Foltýnová: převažující je spisovný tvar s koncovkou *-e*.

4.1.2 Rozkolísanost měkkého skloňování v dativu singuláru vzoru *muž*

Pro dativ singuláru měkkých životných maskulin se podle spisovného jazyka užívá koncovek *-i* a *-ovi*. První varianta je rozšířená v běžné mluvě na území Čech, druhá je příznačná pro mluvu na Moravě. Obě koncovky se mohou objevit také u jmen neosobních. Navíc je zaznamenáno zakončení *-u*, které je charakteristické pro střední Moravu.³⁰

Ve výzkumu S. Kloferové se jako dominantní jeví koncovka *-i*. Autorka poukazuje na existenci rozkolísanosti mezi touto koncovkou a tvary s *-ovi*. Zakončení *-u* se objevilo okrajově. Vedle dotazníků dokládá tento fakt i materiál ze spontánních promluv, kde převažovaly tvary, jako např. *koni/ koňovi, lháři/ lhářovi* atd., a jen ojediněle byla zachycena koncovka *-u* (př. *tomu koňu ani seno nedal*).³¹

KONI/OVI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
koni	61	61	55	253	85,9	55
koňovi	36	36	35,4	163	14,1	9
koňu	3	3	9,6	44	0	0

Prostřednictvím písemné ankety jsme zjistili převahu koncovek *-i*, *-ovi* (97 %). Výzkum V. Foltýnové prokázal vyšší frekvenci koncovky *-i*. Na Bruntálsku použili variantu *koňu* 3 respondenti, pouze u jednoho však použití této varianty mohlo být ovlivněno původem a vlivem tradičního nářečí. Domnívám se, že užívání koncovky *-ovi* bude ještě o něco vyšší, než ukazuje průzkum z Bruntálu.

³⁰ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 43-44.

³¹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 44.

Stejně jako výzkum S. Kloferové a V. Foltýnové, i náš materiál prokázal okrajové užití nářečního zakončení *-u*.

4.1.3 Nominativ plurálu životných maskulin

V nominativu plurálu životných maskulin se v současném spisovném jazyce objevují tři deklinační koncovky: *-i/ -é/ -ové*. Ne ve všech případech se jejich užití shoduje se spisovným jazykem. Pravděpodobně vlivem nářečního povědomí mluvčích využití morfu *-i* přesahuje rámec kodifikace a vyskytuje se také u substantiv, pro které má spisovný jazyk koncovky *-é/ -ové* (*učitelé, předsedové*). Koncovka *-i* je základní u jmen, která jsou zakončená na souhlásku (př. *kluci, hasiči, pumpaři*). Ve velké míře se uplatňuje u substantiv typu *předseda* s příponou *-ista* (př. *turisti, fotbalisti, hokejisti*), v menší míře se objevuje u jmen končících na *-tel* (př. *učiteli*).³²

Podle Českého jazykového atlasu se nespisovná koncovka *-i* (*učiteli*) používá nejčastěji na Moravě a spisovný formant *-é* (*učitelé*) je běžný ve východním pásmu východomoravských nářečí a proniká také do mluvy městské. Pro Slezsko má být běžný tvar *učitele*.³³ Používání koncovek je často vázáno jen na určité výrazy. S. Kloferová uvádí, že pokud jsou slova spojována spíše se spisovným kontextem, jako např. u slov *předseda, starosta*, vyskytuje se často formant *-ové*. U slov používaných v hovorové mluvě (př. *brácha*) převládá jednoznačně koncovka *-i* (*bráši*).³⁴

Variabilitu koncovek jsme sledovali, stejně jako S. Kloferová a V. Foltýnová, u slova *předsedové*. Jako převládající se jeví spisovný tvar s koncovkou *-ové*. Formant *-i* jsme zaznamenali jen u 15 % respondentů. Výzkum S. Kloferové prokázal vyšší frekvenci této koncovky (26,1 %).

PŘEDSEDOVÉ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
předsedové	85	85	73,9	345	90,8	59
předsedi	15	15	26,1	122	9,2	6

³² Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 47.

³³ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 156-158.

³⁴ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 48.

4.1.4 Lokál plurálu maskulin

V lokálu plurálu maskulin se vyskytuje variabilita koncovek *-ech/-ích/-ách*. Jejich užití však nekoresponduje vždy se spisovným jazykem. Morf *-ech* se často vyskytuje u substantiv s příponou *-tel* (př. *o učitelech*). Koncovka *-ách* je typická pro maskulina končící na veláru (př. *králíkách, klukách*). Může se však objevit u měkkých typů, kde se jeví jako výrazný znak moravský (*nožách*).³⁵

Spisovná koncovka *-ích* je podle Českého jazykového atlasu rozšířena v Čechách, na jihozápadě Moravy a v severní polovině středomoravských nářečí. Formant *-ech* je běžný v západních Čechách a v jižní polovině Moravy. Dubletně se zde používá také koncovka *-ách*. Pro městskou mluvu je charakteristické pronikání spisovného tvaru.³⁶

Tento jev jsme zkoumali prostřednictvím slov *učitel* a *skladatel*.

SKLADATELÍCH	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
skladatelích	56	56	67,4	315	69,5	41
skladatelech	42	42	24	112	28,8	17
skladatelách	2	2	8,6	40	1,7	1

O UČITELÍCH	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
učitelích	77	77	-	-	-	-
učitelech	22	22	-	-	-	-
učitelách	1	1	-	-	-	-

Pro slova *učitel*, *skladatel* je podle S. Kloferové příznačné kolísání mezi tvrdou a měkkou deklinací. To se odráží ve využití dvou koncovek: *-ech* a *-ích*. Z výsledků na Bruntálsku je zřejmá převaha spisovného formantu *-ích* (průměrně 66, 5 %), který dosáhl vyšší frekvence u slova *skladatel*. Formant *-ech* svědčící o příklonu k tvrdému typu se objevuje také poměrně často (32 %). Práce S. Kloferové prokázala vyšší frekvenci koncovky *-ách*, ta se na Bruntálsku téměř nevyskytla. Na Krnovsku byla častější koncovka měkkého deklinačního typu *-ích*.

³⁵ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 49.

³⁶ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 260.

4.1.5 Souhláskový typ *kámen*

Substantiva typu *kámen* často kolísají mezi tvrdým souhláskovým typem (*hrad* – v nominativu singuláru koncovka *–en*) a měkkým souhláskovým typem (*stroj* – koncovka nom. sg. *–eň*). Zakončení *–eň* není považováno za spisovné a vyskytuje se především ve východní části českého jazykového území. Nářeční koncovka Čech a jihozápadní Moravy se shoduje se spisovnou variantou.³⁷ Měkkost koncové souhlásky ve slezských nářečích je pravděpodobně zachována v důsledku neprovedení depalatalizace souhlásek.³⁸

Podle výzkumu Stanislavy Kloferové výrazně převládla varianta shodná se spisovným územ. Měkká varianta se objevila jen okrajově, což je podle autorky dáno také tím, že slova tohoto typu jsou málo frekventovaná a ta, která se častěji používají – *den*, *týden*, jsou v jazykovém povědomí spjata se spisovným kontextem. Většina měkkých variant byla zaznamenána hlavně ve spontánních promluvách a ne v nominativu – např. *kameňa*, *řemeňa* atd.³⁹

Po vzoru S. Kloferové a V. Foltýnové jsme sledovali distribuci tvrdého a měkkého zakončení u slova *řemen*.

ŘEMENEM	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
řemenem	93	93	81	400	96,9	63
řemeněm	7	7	19	94	3,1	2

Ve výzkumu na Bruntálsku, na Krnovsku i v oblasti severomoravského pohraničí převládá spisovný tvar *řemenem*. Nářeční měkké zakončení prokázala s největší frekvencí S. Kloferová, podle které je tato varianta, přestože se vyskytuje pouze výjimečně, podporována nářečním zázemím. Největší příklon ke spisovnému vyjadřování byl zaznamenán na Krnovsku.

³⁷ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 50-51.

³⁸ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 48-49.

³⁹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 51.

NEUTRA

4.1.6 Lokál plurálu neuter

V lokálu plurálu neuter existuje variabilita dvou koncovek (vzor město): *-ech* a *-ách*. Často se vedle spisovného zakončení *-ech* objevuje nespisovný morf *-ách*, především u neuter s velárou před koncovým *-o*. Obě koncovky se běžně používají na celém nářečním území, jen k východu se postupně vytrácí spisovná koncovka *-ech*.⁴⁰

NA KOLECH	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
kolech	76	76	72,4	305	86,6	58
kolách	6	6	27,6	116	13,4	9

Prostřednictvím dotazníkového průzkumu sledujeme lokál plurálu u slova *kolo*. Přední místo ve výskytu v běžné mluvě mladé generace zaujímá spisovná varianta *kolech*, na Bruntálsku 76 %. Na Krnovsku bylo zastoupení této varianty o 10,6 % vyšší. Co se týče nespisovné varianty, jednoznačně nejvyšší výskyt zaznamenala S. Kloferová. Nespisovně se vyjádřili jen studenti ze SŠS. Podle Českého jazykového atlasu se nespisovný formant *-ách* užívá v různých lokalitách, především v severovýchodočeských, středočeských a středomoravských nářečích.⁴¹

Mohu potvrdit, že nespisovnou variantu na Bruntálsku je možné zaslechnout jen výjimečně. Na základě našeho výzkumu můžeme konstatovat, že se běžná mluva mladé generace opět přiklání ke spisovnému vyjadřování.

FEMININA

4.1.7 Nominativ singuláru feminin u substantiv vzoru *růže-růža*

Rozkolísanost koncovek u substantiv typu *růže* reflektuje provedení/neprovedení přehlásky *'a > e*. Tato vokalická změna nebyla provedena v krátkých koncových

⁴⁰ Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 53.

⁴¹ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 264-265.

slabikách, a to především v nářečích východomoravských a slezskomoravských. Proto dnes existuje dvojí možnost nominativu těchto slov – př. *kaša - kaše, televiza - televize*.⁴²

RUKAVICE	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
rukavice	84	84	56,1	243	86,9	119
rukavica	16	16	43,9	190	13,1	18

Sledovali jsme variabilitu koncovek u reprezentativního slova *rukavice*. Výzkum na Bruntálsku doložil převahu spisovné přehlasované podoby v 84 %. Zanedbatelnou odchylku jsme zaznamenali s výzkumem V. Foltýnové. Práce S. Kloferové prokázala větší rozkolísanost koncovek *-a/-e*. Nepřehlasované podoby se objevily s mnohem vyšší frekvencí (43,9 %).

Přehlásku v koncovce jsme dále sledovali u slova *svině*, a to ve dvojím kontextu. Ve větě s expresivním užitím – *Byl opilý jako svině/sviňa* a ve větě – *Zařval na ni, že je svině/sviňa*. Stanislava Kloferová uvádí, že užití nespisovné varianty v expresivním kontextu je způsobeno hlavně tím, že je výraz „lexikalizován v obecně moravském přirovnání *jako sviňa*, vyjadřujícím velkou míru vlastnosti.“⁴³

JAKO SVINĚ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
jako svině	31	31	17,1	-	17,9	12
jako sviňa	69	69	82,9	-	82,1	55

SVINĚ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
svině	69	69	-	-	78,5	51
sviňa	31	31	-	-	21,5	14

Pokud je slovo *svině* užito s expresivním zabarvením, nepřevažuje varianta spisovná. Ve výzkumech S. Kloferové a V. Foltýnové byla převaha tvaru *sviňa* v expresivním kontextu zaznamenána s vyšší frekvencí než na Bruntálsku (o 13,5 %). Při užití slova *svině* bez expresivního zabarvení je situace obdobná jako u slova *rukavice*.

⁴² Lamprecht, A. – Šlosar, D. – Bauer, J.: Historický vývoj češtiny. Praha 1977, s. 53.

⁴³ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 55.

4.1.8 Akuzativ singuláru feminin typu *růži-růžu*

Podle normy spisovné češtiny se v akuzativu sg. vzoru *růže* uplatňuje koncovka *-i*. Nepřehlasované zakončení *-u* je typické pro východnější nářečí, kde nedošlo k provedení přehlásky *'u > i* v koncovkách měkkých skloňovacích typů.⁴⁴

V severomoravském pohraničí převažuje přehlasovaná koncovka *-i*. Rozkolísanost úzu mladé generace v této oblasti je podle S. Kloferové značná. Nářeční *-u* má podle autorky stále pevnou pozici.⁴⁵ Stav provedení/neprovedení přehlásky u akuzativu daného typu substantiv jsme sledovali u slov *rukavice* a *smaženice*.

RUKAVICI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
rukavici	58	58	53,9	219	75	51
rukaviciu	42	42	46,1	187	25	17

SMAŽENICI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
smaženici	59	59	-	-	-	-
smaženiciu	41	41	-	-	-	-

Stejnou rozkolísanost jako S. Kloferová jsme zaznamenali u slova *rukavice* i *smaženice*. Frekvence nářeční koncovky *-u* dosáhla 41 %. V. Foltýnova prokázala na Krnovsku větší příklon ke spisovnosti v akuzativu sg. feminin typu *růže*.

4.1.9 Feminina typu *konev*

Substantiva typu *konev*, která se dříve řadila k tzv. v-kmenovým femininům, mají velmi rozkolísanou deklinaci. Nejběžnější slova tohoto typu jsou např. *mrkev*, *pánev*, *broskev*, *větev* a jiné. Podle J. Běliče se tyto výrazy přidružují v severnějších částech středomoravského nářečí a v určitých oblastech nářečí východomoravského a slezského výhradně ke skloňovacímu typu *žena*. V jižních oblastech středomoravské

⁴⁴ Bělič, J.: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972, s. 142.

⁴⁵ Kloferová, S.: *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno 2000, s. 58.

a východomoravské nářeční skupiny se tato slova skloňují zčásti podle vzoru *ruža* a zčásti podle vzoru *žena*, v českých nářečích podle skloňovacího typu *dlaň*.⁴⁶

Prostřednictvím dotazníku jsme sledovali akuzativ singuláru slova *konev*. Podle S. Kloferové byla metoda spontánních promluv pro zjištění deklinace tohoto druhu substantiv nevhodná. Důvodem je malá frekvence používání těchto slov. Z materiálu získaného pomocí písemné ankety je patrná tendence řadit tuto feminina k typu *píseň (konev)* a v rozporu se spisovnou češtinou také k tvrdému typu *žena (konva)*.

KONEV	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
konev	50	50	27,4	64	-	-
konvu	50	50	72,6	170	-	-

Z výsledků v tabulce je patrné rovnocenné používání obou variant. Lze konstatovat, že průzkum v této oblasti prokázal vyšší rozkolísanost těchto tvarů než výsledek S. Kloferové, podle které by měl převládat tvrdý produktivní skloňovací typ *žena*.⁴⁷ Existuje jistá možnost (čistě podle zjištěných výsledků), že deklinace tohoto druhu substantiv se pomalu posouvá k měkkému skloňovacímu typu *píseň*.

4.1.10 Dativ plurálu feminin typu *kost*

V dativu plurálu feminin typu *kost* existuje variabilita koncovek *-em/ -ím/ -ám*. Koncovka *-em* se shoduje se spisovným územ, zatímco koncovky *-ím* a *-ám* se jeví jako nespisovné a dokládají příklon k typům *píseň (-ím)* a *žena (-ám)*.⁴⁸ Zakončení *-ím* je charakteristické především pro oblast Čech, koncovka *-ám* se objevuje v Čechách, ale také na Moravě a ve Slezsku a morf *-em* je běžný v městské mluvě.⁴⁹ Podle S. Kloferové převládá v severomoravském pohraničí koncovka *-em*. Shodně s běžnou mluvou na celém území českého národního jazyka se výrazně uplatňuje morf *-ím*. Koncovka *-ám* se jeví jako okrajová.⁵⁰

⁴⁶ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, s. 149.

⁴⁷ V nominativu sg. slova *konev* byl v průzkumu S.Kloferové prokázán tento výsledek: *konev* vybralo 49,8 % respondentů, tvar *konvu* jen 50,2 % respondentů.

⁴⁸ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 64.

⁴⁹ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 242.

⁵⁰ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 64.

Podle Českého jazykového atlasu je tvar *kostím* výsledkem sblížení deklinačních typů *růže* a *kost*. Tvar *kost'ám* svědčí o vyrovnávání podle vzoru *žena*.⁵¹

KOSTEM	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
<i>kostem</i>	75	75	47,8	192	84,5	49
<i>kostěm</i>	6	6	4,2	17	0	0
<i>kostím</i>	18	18	39,3	158	15,5	9
<i>kost'ám</i>	1	1	8,7	35	0	0

V námi sledované oblasti jednoznačně převládá spisovný tvar *kostem* (75 %). Na Krnovsku se tento výraz objevuje ještě častěji (84,5 %), zatímco v celém severomoravském pohraničí je jeho frekvence mnohem nižší (47,8 %). Hyperkorektní výraz *kostěm*, který se používá na Plzeňsku a na Klatovsku, se na Bruntálsku jeví jako okrajový a tvar *kost'ám* použil jen 1 respondent. Přestože se neprokázal jeho původ přímo z Plzeňska či z Klatovska, jeden z jeho prarodičů pocházel z Aše. Průzkum Stanislavy Kloferové prokázal procentuálně vyšší zastoupení formantu *-ím*, odchylka oproti výsledku z Bruntálska činí 21,3 %.

4.1.11 Lokál plurálu feminin typu *kost*

V tomto tvaru koexistují koncovky *-ech/-ích/-ách*. První varianta je spisovná, zatímco koncovky *-ích* a *-ách* do spisovného úzu nezapadají a reflektují nářeční stav. Zeměpisná distribuce těchto koncovek koresponduje s dativem plurálu feminin typu *kost*. Podle dotazníkového výzkumu S. Kloferové se jako nejčastější varianta jevila koncovka *-ech*, ve spontánních promluvách naopak převládly tvary se zakončením *-ích*. Možnost *hrstěch* se jevila jako hyperkorektní.

PO HRSTECH	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
<i>hrstech</i>	66	66	50	209	65,6	44
<i>hrstích</i>	17	17	42,8	179	28,4	19
<i>hrstěch</i>	10	10	1,7	7	1,5	1
<i>hrst'ách</i>	6	6	5,5	23	4,5	3

⁵¹ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 242, 245.

Z tabulky je patrné, že dominantním tvarem na Bruntálsku je spisovný tvar *hrstech*. Z nespisovných koncovek má častější frekvenci zakončení *-ich*. Výzkum S. Kloferové a V. Foltýnové prokázal vyšší procentuální zastoupení varianty *hrstích*.⁵² Hyperkorektní forma *hrstěch* byla preferována 10 respondenty. Výsledek S. Kloferové a V. Foltýnové svědčí o nižší frekvenci této varianty.

Celkově můžeme říci, že v dativu i lokálu plurálu feminin typu *kost* převládají spisovné varianty.

4.1.12 Instrumentál plurálu substantiv

V instrumentálu plurálu existuje největší sjednocení koncovek. „Koncovka *-ma* je univerzální jak v ženském rodě, tak s nevelkými výjimkami i v rodě mužském a středním.“⁵³ Vlastními koncovkami jsou nespisovná zakončení *-ama/-ema/-ima/-íma/-ma/-mama*. Vedle těchto většinových forem, které jsou běžné na téměř celém území národního jazyka, se užívá na severovýchodní Moravě a v části Slezska morf *-(a)mi*.⁵⁴

Tvary končící na *-ama* jsou typické pro tvrdé deklinační typy (př. *hradama, kolama, zahradama*). Méně zastoupená je varianta *-ama* u měkkých deklinačních typů, zde převažuje koncovka *-ema* (př. *rukavicema, košema*). Zakončení *-ima* je příznačné pro substantiva typu *kost* (*vjecima, kostima, dveřima*) a nespisovné koncovky *-ma/-mama* jsou vlastní femininům typu *kost* (*dveřmama, dveřma*) a ojediněle měkkým maskulinům (*krojma*).⁵⁵

Variabilitu koncovek v instrumentálu plurálu můžeme pozorovat u spojení *ty kroje* a u slova *rukavice*.

S TĚMI KROJI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
těmi kroji (-ami/ -emi)	72	72	56,7	226	52,5	31
těma krojma (-ema/ -ama)	19	19	43,3	172	47,4	28

⁵² V severomoravském pohraničí byl daný tvar vybrán ve 42,8 % a na Krnovsku ve 28,4 %.

⁵³ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, s. 162.

⁵⁴ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 66-67.

⁵⁵ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 67.

S RUKAVICEMI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
s rukavicemi (-ami)	55	55	56,8	266	30,9	21
s rukavicema (-ama)	42	42	43,2	202	68,3	47

Nespisovné zakončení *-ma* se u spojení slov *těmi kroji* objevilo jen v 19 %. Výzkum S. Kloferové a V. Foltýnové prokázal častější výskyt této varianty (přibližně 45 %). U výrazu *s rukavicemi* byla variabilita koncovek poněkud vyšší. Nespisovnou koncovku *-ma* preferovalo 42 % studentů. Vyšší procentuální zastoupení tvaru *s rukavicemi* zaznamenala V. Foltýnová (68,3 %).

Průzkum na Bruntálsku prokázal převahu spisovných variant. Nářeční zakončení *-ma* se také v běžné mluvě objevuje. U slova *rukavice* jsme zaznamenali častější užití těchto nespisovných podob (42 %). Práce S. Kloferové a V. Foltýnové ukázaly větší příklon k užití nespisovných tvarů. Odchylna oproti Krnovsku dosahuje 28,4 %.

4.1.13 Závěr k substantivům

Obecně lze říci, že na Bruntálsku převažují v běžné mluvě mladé generace spisovné tvary, a to v průměru v 73 %. Prvky moravských (inter)dialektů zde mají stále pevné postavení.

Nářeční podoba se nejvíce odrazila u lokálu plurálu maskulin, kde dosáhla užití 42 % (*skladatelech*). U feminin typu *růže-růža* se objevily průměrně ve 29 % nářeční nepřehlasované tvary. Nejvíce byly zastoupeny v akuzativu feminin tohoto typu substantiv. Značná rozkolísanost se objevila u feminin typu *konev*, kde jsme zaznamenali odchylku oproti výzkumu Stanislavy Kloferové 22,6 %. Na Bruntálsku se rozkolísanost mezi vzory *píseň* a *žena* objevila v 50 %, zatímco výzkum v severomoravském pohraničí prokázal jednoznačný příklon ke vzoru *žena* (72,6 %). V průměru ve 30,5 % se prokázalo užívání nespisovných koncovek charakteristických pro celé území národního jazyka (vedle spisovných dubletních tvarů v severomoravském pohraničí) u instrumentálu plurálu substantiv.

4.2 Adjektiva

4.2.1 Jmenná flexe

Výzkum S. Kloferové ze spontánních promluv prokázal malou frekvenci užívání jmenných tvarů. „S výjimkou přivlastňovacích adjektiv se objevují jen zřídka a omezují se na lexikalizované případy, jak ukazuje jejich užití v dokladech *cože sem dlužen, bud' tak laskav*.“⁵⁶

4.2.1.1 Přivlastňovací adjektiva

Výskyt jmenných tvarů v deklinaci přivlastňovacích adjektiv byl v práci S. Kloferové zjišťován pouze v přímých promluvách, kdy jmenné tvary adjektiv v nich byly autorkou prokázány hlavně v nominativu singuláru a v plurálu všech rodů. V nepřímých pádech jsou uvedená adjektiva řazena k deklinaci složené.⁵⁷ Tento jev jsme sledovali u spojení *dědečkového/ dědečkova bratra* a *maminčiného/ maminčina šatníku*.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
U DĚDEČKOVA BRATRA						
dědečkového	57	57	-	-	-	-
dědečkova	40	40	-	-	-	-

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
DO MAMINČINA ŠATNÍKU						
maminčiného	69	69	-	-	-	-
maminčina	31	31	-	-	-	-

Náš výzkum potvrdil vyšší frekvenci složené deklinace přivlastňovacích adjektiv v nepřímých pádech. Ta převážila nad jmennou flexí a v průměru byla užita v 63 %. Výsledek koresponduje s průzkumem Veroniky Foltýnové, která zkoumala daný jev u spojení *do Babiččiného/Babiččina údolí* a *u taťkového/taťkova bráchy*. Častější výskyt nespisovných tvarů se složenou deklinací potvrdila průměrně v 62,2 %.

⁵⁶ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 70.

⁵⁷ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 70.

4.2.1.2 Tvar jmenné části pasivní konstrukce

Pokud jsou trpná přičestí součástí pasivního tvaru, mají ve spisovném jazyce formu jmennou (*je zamčeno*). V obecně českém úzu převládají tvary adjektivní (*je zamčené/-ý*). Zatímco v pasivní konstrukci typu *je připraven* se objevuje trpné přičestí v mluveném jazyce mladé generace jen v adjektivním tvaru (př. *je nachystaná*), v konstrukcích tzv. stavového perfekta, to znamená u spojení typu *je/máme zamčeno*, se objevuje zakončení jmenné i složené.⁵⁸

Zkoumali jsme frekvenci zakončení u slovních spojení *máme zamčeno* a *je uklizen*.

JE UKLIZEN	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
uklizen	5	5	-	-	-	-
uklizený	92	92	-	-	-	-

MÁME ZAMČENO	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
zamčeno	84	84	89,6	404	86,8	59
zamčené/-ý	16	16	10,4	47	11,7	8

U spojení slov *je uklizen* převažuje adjektivum s flexí složenou, a to v 92 %. „Tento stav odpovídá situaci v tradičních dialektech i v běžném vyjadřování na celém území národního jazyka.“⁵⁹ V práci Veroniky Foltýnové, která zkoumala daný jev u slovního spojení *je připraven*, převládla adjektivní flexe v 68,7 %.

Minimální odchylku jak se S. Kloferovou, tak s V. Foltýnovou můžeme zaznamenat u spojení *je zamčeno*. Jmenná flexe převážila na Bruntálsku v 84 %. Užití tohoto formantu se shoduje se spisovnou kodifikací a je běžné na území Čech a jihozápadní Moravy. Formant *-é* (popř. *-ý*), který je běžný především na severovýchodu Čech, na východním území Moravy a ve Slezsku, byl na Bruntálsku užit 16 % respondentů.⁶⁰

⁵⁸ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 70.

⁵⁹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 71.

⁶⁰ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 71.

4.2.2 Složená flexe

„Nejvýraznější rozdíly mezi nářečími ve sklonění základních typů příd. jmen jsou většinou jen hláskoslovného rázu.“⁶¹ Zaznamenáme je v rozdílech typu *modrý/modrej hrnec, půjčené/půjčený kolo* atd. Souvisí tedy s jevy jako diftongizace *y > ej* nebo úžení *é > í*.

4.2.3 Závěr k adjektivům

Tvary složené deklinace přivlastňovacích adjektiv převládají (průměrně v 63 %). Zatímco na Krnovsku se prokázal v 31,3 % výskyt jmenné formy pasivní konstrukce typu *je připraven*, na Bruntálsku byl tento tvar preferován 5 % respondentů, což svědčí o větším příklonu ke spisovnému jazyku na Krnovsku. U spojení typu *máme zamčeno* převažuje v úzu mladé generace na Bruntálsku jednoznačně koncovka *-o*. U adjektiv se složenou flexí jsme zjistili minimální odchylky od spisovné češtiny.

4.3 Zájmena

4.3.1 Dativ singuláru osobního zájmena *já*

Podle spisovného jazyka existují dvě varianty ve tvaru dativu singuláru zájmena *já*. „Užívání dubletních tvarů v G, D, A, tzv. tvarů kratších a tvarů delších, se liší podle větné pozice, kterou má příslušné zájmeno zaujmout. Kratší tvary jsou v zásadě příklonné (neužívá se jich po předložce a klade-li se na zájmeno důraz), delší tvary naopak bývají užívány právě po předložce a při důrazu.“⁶² Podle Českého jazykového atlasu je dativ *mi* v nepřízvučném postavení charakteristický pro větší území Čech, jihozápadní část Moravy, porůznu na střední Moravě a ve Slezsku.⁶³ Podle J. Běliče se dativ *mi* používá v některých oblastech českého národního jazyka i v postavení přízvučném, a to například na Opavsku (př. *mi se zdá*).⁶⁴

⁶¹ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, s. 165.

⁶² Mluvnice češtiny 2. Praha 1986, s. 391.

⁶³ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 340-341.

⁶⁴ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, s. 174.

Dativ singuláru zájmena *já* jsme sledovali jak v přízvučném, tak v nepřízvučném postavení ve větách: *Mi/mně už je to jedno. a Jestli mi/mně ten vlak ujede, budu muset jít pěšky.*

MI/ MNĚ (NEDŮRAZOVÉ POSTAVNÍ)	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
mi	82	82	79,5	337	94	63
mně	18	18	20,5	87	6	4

MI/ MNĚ (DŮRAZOVÉ POSTAVNÍ)	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
mi	8	8	-	-	10,3	7
mně	92	92	-	-	89,7	61

V nedůrazovém postavení dativu zájmena *já* upřednostňuje tvar *mi* 82 % dotazovaných. Na Krnovsku byla tato varianta preferována 94 % respondentů, zatímco výzkum S. Kloferové ukázal nepatrně nižší procentuální výsledek (79,5 %). Autorka dodává, že ve spontánních promluvách byla varianta *mi* o něco častější (91,7 % mluvčích).⁶⁵ V našem výzkumu jsme se také zaměřili na užití kratšího tvaru *mi* v postavení důrazovém. V 92 % dominovala spisovná podoba *mně*. Tuto variantu zatrhl také většina respondentů z Krnovska (89,7 %).

Výsledky na Bruntálsku dokazují, že mladá generace dává jednoznačně přednost variantě *mi* při nedůrazovém postavení, při důrazu však upřednostňuje variantu *mně*.

4.3.2 Akuzativ singuláru zájmena *on*

Ve spisovném jazyce se užívá v postavení po předložce variant *něho* a *něj*.⁶⁶ Tvar *něj* je považován za tzv. starý akuzativ, podoba *něho* je od původu tvarem genitivním a nespisovná varianta *ňho* vznikla ze spojení *-ň + ho*. Největší územní rozsah zaujímá spisovná varianta *něj*, používá se na celém území Čech a ve středu středomoravského nářečí. Druhá spisovná varianta *něho* je charakteristická pro zbytek

⁶⁵ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 74.

⁶⁶ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 75.

Moravy a Slezska. Okrajová varianta *ňho* se spolu s dubletním tvarem *něho* užívá ve východomoravských nářečích a na východě nářečí slezských.⁶⁷

O NĚJ/ NĚHO/ ŇHO	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
něj	18	18	18,4	75	33,8	24
něho	56	56	81,6	332	66,2	47
ňho	16	16	7,5	-	-	-

Ve frekvenci užití tvaru akuzativu singuláru zájmena *on* jsou patrné rozdíly. Spisovný tvar *něho* je dominantní ve výzkumu S. Kloferové, V. Foltýnové i v naší práci (56-81,6 %). Procentuální zastoupení dubletního tvaru *něj* koresponduje s výzkumem S. Kloferové (přibližně 18 %), na Krnovsku má tento tvar téměř 34% zastoupení. Nespisovnou variantu *ňho* použilo v dotazníku 16 % studentů. Veronika Foltýnová frekvenci užití tvaru *ňho* nezkoumala.

4.3.3 Instrumentál plurálu zájmena *on*

„V tomto tvaru se objevuje dvojí variabilita, jež zasahuje jednak kmenovou samohlásku a promítá se do střídání podob *ni-* a *ně-*, jednak samohlásku koncovou, v níž se uplatňují *-i* a *-a*.“⁶⁸ V nářečích se objevuje velká tvarová pestrost v užití těchto tvarů.

S NIMI/ NĚMI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
nimi/nima	47	47	62,5	285	-	-
němi/něma	50	50	37,5	171	-	-

Obě varianty se na Bruntálsku používají rovnocenně. S. Kloferová zjistila převahu variant *nimi/nima*. Podobu *němi* zadrželo na Bruntálsku pouze 7 % respondentů. S. Kloferová tento tvar, který vznikl spojením nespisovného základu se spisovnou koncovkou, zaznamenala také (pouze 2,4 %).⁶⁹ Sama bych předpokládala vyšší frekvenci výskytu tvarů se základem *ni-*.

⁶⁷ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 350-53.

⁶⁸ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 76.

⁶⁹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 76.

4.3.4 Akuzativ singuláru zájmena *ona*

V akuzativu zájmena *ona* existují dvě varianty: *ji* a *ju*. První, spisovná podoba, která svědčí o provedení přehlásky 'u > i, se vyskytuje především v Čechách a na jihozápadní Moravě. Nepřehlasovaný tvar, který se se spisovným jazykem neshoduje, je charakteristický pro východní polovinu území.

JI/JU	Bruntálsko (K. Zapletálová)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
ji	64	64	62,7	260	75,7	53
ju	36	36	37,3	155	24,3	17

Dotazníkový průzkum dokládá výraznější zastoupení spisovné varianty *ji*. Ke stejnému závěru dospěla S. Kloferová i V. Foltýnová. Respondenti na Krnovsku preferovali častěji spisovnou variantu (odchylka oproti Bruntálsku 11,7 %). S. Kloferová uvádí, že u skupiny slezské je příklon ke spisovné variantě největší.⁷⁰

4.3.5 Instrumentál singuláru přivlastňovacího zájmena *má/moje*

Ve tvaru instrumentálu singuláru tohoto zájmena existuje variabilita dvou forem: „kratší, se skloněním adjektivním (*mou*), a delší, s tvary zájmenného sklonění měkkého, která se vyskytuje v dvou variantách: jejich odlišnost spočívá v neuskutečnění (*mojou*) nebo v uskutečnění (*mojí*) přehlásky 'ú > í.⁷¹ Na území Čech se používá forma kratší (*mou*) i forma delší (*mojí*), na Moravě a ve Slezsku převládá forma nestažená, nepřehlasovaná.⁷²

MOU/MOJÍ	Bruntálsko (K. Zapletálová)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
mou	18	18	26,4	93	16,9	12
mojí	73	73	62	219	83,1	59
mojou	9	9	11,6	41	0	0

⁷⁰ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 77.

⁷¹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 78.

⁷² Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 78.

73 % respondentů preferovalo tvar *mojí*. Na Krnovsku byl prokázán větší příklon ke spisovnosti (83 %). Formu *mou*, která je charakteristická hlavně pro oblast Čech, užilo 18 % studentů. Pouze 9 % dotazovaných vybralo na Bruntálsku tvar charakteristický pro Moravu a Slezsko - *mojou*. Na Krnovsku se tato možnost neobjevila ani jednou. S. Kloferová ji zaznamenala v 11,6 %.

Vzhledem k již zmíněným výsledkům je možné konstatovat, že převládá tvar *mojí*. Kratší podoba *mou* byla zaznamenána s nižší frekvencí, než ukázala studie S. Kloferové. Varianta *mojou* se vyskytla jen okrajově.

4.3.6 Totalizující zájmeno *všechen* – nominativ plurálu životného maskulina

„Tvar Nom. pl. zájmena *všechen* v rodě mužském životném umožňuje sledovat variabilitu dvojí povahy: první spočívá ve využití rozdílných tvarotvorných základů *vši-* a *vše-*, druhá ve formálním vyjádření kategorie životnosti koncovkou v příponovém formantu *-chen*, popř. *-cek*: živ. *-chni/-ci*, neživ. *-chny/-cky*.“⁷³ Podle Českého jazykového atlasu existuje základní česko-moravský protiklad, který je představován odvozeninami tvořenými formanty *-cky/-cký* a *-chny/-chní* (v Čechách) a *-ci/-cí* (na Moravě a ve Slezsku).⁷⁴

Podle S. Kloferové je většinovým tvarem v severomoravském pohraničí varianta *všichni*. V menšinovém zastoupení se potom objevil ještě výraz *všici*, ale jen v písemné anketě.⁷⁵

VŠICHNI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
všichni	74	74	75	270	-	-
všici	10	10	22,2	80	-	-
všeci	15	15	2,8	10	-	-
všickni	1	1	-	-	-	-

Náš výzkum potvrdil převahu tvaru *všichni*. Na Bruntálsku je frekventovanější varianta *všeci* (odchylka od výsledků S. Kloferové 12,2 %). Výraz *všici* se jeví jako okrajový, použilo ho pouze 10 % respondentů. V jednom případě se objevil tvar *všickni*,

⁷³ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 82.

⁷⁴ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 390-392.

⁷⁵ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 82.

který by teoreticky mohl souviset s tvarem *všický*, který je typický pro jižní část Čech. Podle původu prarodičů a rodičů se však tato domněnka nepotvrdila.

Přestože jsou pro Moravu a Slezsko charakteristické tvary se zakončeními *-ci*, převažuje na Bruntálsku a v celém severomoravském pohraničí spisovná varianta *všichni*. Tvary končící na *-ci* se v našem výzkumu vyskytly v průměru jen v 12,5 %.

4.3.7 Závěr k zájmenům

Jak je zřejmé, velice často se jazykové povědomí mladé generace na Bruntálsku přiklání k variantám, které jsou charakteristické pro Moravu (nebo určitou část) a Slezsko. Objevují se však i výjimky, kdy jednoznačně převažuje varianta běžná pro českou oblast národního jazyka, která se v daném případě shoduje se spisovným jazykem.

Ve tvaru akuzativu singuláru zájmena *on* preferovalo nejvíce dotazovaných podobu charakteristickou pro větší oblast Moravy a Slezska (*něho*). Tvar instrumentálu plurálu zájmena *on* se prokázal být velice rozkolísaný. Varianty se základem *ně-* i *n-i* se používají téměř rovnocenně. Užití nepřehlasovaného moravského tvaru *ju* se jako většinové nepotvrdilo a převážila spisovná varianta *ji*. Vyšší frekvence dosáhly české varianty *mou* a *mojí* (73 %) u instrumentálu singuláru přivlastňovacího zájmena *má/moje*. Převaha českých tvarů se potvrdila u zájmena *všechen*. Tvary jako *všici*, *všeci*, které jsou běžné na Moravě a ve Slezsku, byly užity maximálně v 15 %. Ovlivnění tradičním nářečím je u zájmen nepatrné, víceméně převládají tvary spisovné.

4.4 Slovesa

4.4.1 Tvary sloves 4. třídy – 3. osoba plurálu indikativu přezenta

Ve tvaru 3. osoby plurálu u sloves typu *prosí*, *trpí* a *sází* se objevují dvě koncovky shodné se spisovným jazykem: *-í* u sloves typu *prosí*, *trpí* a *sází* a *-ejí* u typu *sázejí*. U všech těchto sloves se bez rozdílu uplatňuje také zakončení *-ijou*. Tato koncovka je typická pro nadnářeční vyjadřování na celé Moravě.⁷⁶

Rozkolísanost úzu můžeme pozorovat u sloves *chodit*, *sázet*, *vědět* a *jíst*.

⁷⁶ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 86.

CHODÍ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
chodí	87	87	77,7	363	87,1	61
chodějí	0	0	2,3	11	0	0
choděj	4	4	4,5	21	2,9	2
chodijou	9	9	15,3	71	15,3	71

SÁZÍ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
sází	51	51	-	-	-	-
sázejí	34	34	-	-	-	-
sázijou	12	12	-	-	-	-
sázej	3	3	-	-	-	-

JÍ/ JEDÍ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
jí	72	72	-	-	-	-
jedí	11	11	-	-	-	-
jijou	17	17	-	-	-	-

VÍ/ VĚDÍ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
vědí	13	13	36,1	167	11,5	8
ví	66	66	30,5	141	81,4	57
vědějí	0	0	0,2	1	0	0
věděj	2	2	1,3	6	0	0
vijou	19	19	31,9	147	7,1	5

Podle S. Kloferové je běžný úzus velmi rozkolísaný a ve spontánních promluvách jsou formy *-ijou* velmi časté, možná dokonce častější než tvary s morfy *-i/-ejí*.⁷⁷ Na Bruntálsku se morfy *-ijou* projevíly pouze jako menšinové. Mohu však potvrdit, že tvary jako *vijou*, *jijou*, *sázijou* se opravdu používají. Předpokládala bych jejich vyšší frekvenci v běžném vyjadřování.

U slovesa typu *chodit* jsme zachytili převahu spisovného tvaru *chodí* (87 %). Výsledek koresponduje jak s výzkumem S. Kloferové, tak s prací V. Foltýnové. Variantu *chodijou*, která je považována za obecně moravskou, uvedlo pouze 9 % respondentů. Výzkum v severomoravském pohraničí a na Krnovsku prokázal mírně vyšší zastoupení

⁷⁷ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 87.

této varianty. Celkově jsou odchylky u tohoto slovesa ve srovnání s výzkumem S. Kloferové a V. Foltýnové minimální (max. 10 %).

U slovesa *sází* opět převládají spisovné tvary: podobu *sází* užilo 51 % studentů, variantu *sázejí* pouze 34 % dotazovaných. Forma s *-ijou* se ukázala být menšinová (12 %).

Odchylka oproti výsledkům S. Kloferové a V. Foltýnové (max. 35,5 %) je patrná u nepravidelného slovesa *vědět*. Na Bruntálsku je nejčastější tvar *ví* (66 %). Částečně jsou zastoupeny také varianty *vědí*, *vijou* (průměrně v 16 %). Průzkum S. Kloferové prokázal rovnocenné zastoupení všech tří variant. Tvar *vědí* převládá v oblasti středočeské a varianta *ví* je charakteristická pro území jihozápadočeské.⁷⁸ Na Krnovsku byla zaznamenána jako většinová nekodifikovaná podoba *ví* (81,4 %). Podoba *věděj*, která je charakteristická pro severovýchodní Čechy, se na Bruntálsku ani na Krnovsku téměř nevyskytuje (max. 2 %), varianta s *-ijou* byla frekventovanější v námi sledované oblasti.

S podobným výsledkem jako u slovesa *vědět* se setkáváme u slovesa *jíst*. Nespisovný tvar *jí* preferuje 72 % uživatelů. Varianta *jedí* se vyskytl jen v 11 % a nespisovný tvar *jijou* vybralo 17 % respondentů.

Je možné konstatovat, že v mluvě mladé generace na Bruntálsku převládají u sloves 4. třídy ve 3. osobě plurálu indikativu přezenta spisovné tvary s koncovkou *-í*. Moravské tvary s *-ijou* se prokázaly maximálně v 19 %. U nepravidelných sloves *vědět* a *jíst* převládají nespisovné podoby *ví* a *jí*.

4.4.2 Tvary 2. osoby singuláru indikativu préterita *dal jsi/dals*

Ve tvaru 2. osoby singuláru indikativu préterita se objevuje koexistence dvou tvarů: formy s prezentním tvarem pomocného slovesa, *dal jsi*, a varianty se zakončením *-s*, *dals*. Oba tvary mají paralelu jak v jazyce spisovném, tak v územně podmíněném vyjadřování.⁷⁹ Varianta *dal jsi* je charakteristická pro západní polovinu Čech a oblast nářečí slezských a podoba *dals* je běžná na ostatním území.⁸⁰

DAL JSI/ DALS	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
dal jsi	13	13	52,7	243	29,4	20
dals	77	77	47,3	218	70,6	48

⁷⁸ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 88.

⁷⁹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 89.

⁸⁰ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 594.

Podle S. Kloferové se oba tvary používají rovnocenně (mírně převážila varianta s tvarem pomocného slovesa *být*). Na Bruntálsku i na Krnovsku má silnější zastoupení zkrácená podoba *dals* (max. 77 %). V užívání zkráceného tvaru *dals* je odchylka oproti výzkumu S. Kloferové 29,7 %.

4.4.3 Tvary sponového a plnovýznamového slovesa *být* – 1. a 2. osoba singuláru indikativu přezenta

„V 1. a 2. osobě singuláru indikativu přezenta se vedle forem shodných se spisovnou češtinou *jsem*, *jsi* vyskytují podoby *jsu*, *jseš* (počáteční *j-* se vyslovuje zpravidla pouze v záporné podobě slovesa: *sem*, ale *nejsem*, *su*, ale *nejsu*).“⁸¹ Tvar *sem* byl zaznamenán v Čechách a ve Slezsku, tvar *su* je charakteristický pro oblast Moravy. Varianta *seš* se vyskytuje zhruba ve střední části České republiky, v západní části oblasti národního jazyka je preferována podoba *si*.⁸²

JSEM	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
(j)sem	62	62	69,1	262	92,8	64
(j)su	38	38	30,9	117	7,2	5

JSI	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
(j)si	53	53	60,5	250	74,3	49
(j)seš	47	47	39,5	163	25,7	17

Podle Českého jazykového atlasu se Bruntálsko vyskytuje v oblasti, ve které by preferovanými variantami měly být *su* a *si*. Tvar *(j)su* jsme zaznamenali v 38 %, jednoznačně převážila česká varianta *(j)sem* (62 %). Žáci na Krnovsku se mnohem více přiklánějí ke spisovnému vyjadřování (*jsem* - 92,8 %). Výsledky S. Kloferové se shodují s naším výzkumem. U tvaru *jsi* je místní úzus o něco rozkolísanější. Oba tvary se používají, spisovný tvar *(j)si* byl frekventovanější o 6 % oproti nespisové variantě *(j)seš*.

⁸¹ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 90.

⁸² Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 604-606.

Kodifikovaná podoba byla častěji zastoupena ve výzkumu v severomoravském pohraničí i na Krnovsku.

Obecně český tvar *(j)seš* vybralo 47 % studentů, moravismus *(j)su* byl zastoupen pouze menšinově (38 %). Můžeme pozorovat velkou odchylku oproti Krnovsku (30,8 %), což může být způsobeno polohou měst.⁸³

4.4.4 Tvar sloves typu *schovat* – 2. osoba singuláru imperativu

V imperativních tvarech některých sloves s infinitivním formantem *-at* se vyskytuje variabilita dvou koncovek: *-ej* a *-0* (nulová koncovka).⁸⁴ Forma *schovej/skovej* je rozšířená v Čechách, varianta s nulovou koncovkou *schov/skov* na západní Moravě. Tato podoba proniká také do měst v moravském pohraničí.⁸⁵

SCHOVEJ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
schovej	67	67	83,1	399	-	-
schov	33	33	16,9	81	-	-

Výzkum S. Kloferové prokázal malou rozkolísanost úzu v severomoravském pohraničí u tohoto tvaru. Základní variantou jsou podoby s koncovkou *-ej*. Na Bruntálsku bylo toto zakončení zastoupeno méně častěji než v práci S. Kloferové (odchylka 16,1 %). Spisovná varianta s koncovkou *-ej* na Bruntálsku převládá. Frekvence užití nulové koncovky však také není zanedbatelná (33 %).

4.4.5 Imperativ slovesa *hrát*

Ve tvaru imperativu slovesa *hrát* existuje variabilita dvou koncovek: *-ej* a *-aj*. „Varianta na *-aj* může být reflexem dialektického tvaru s neprovedenou změnou *aj > ej*, pravděpodobnější příčinou pro její uplatnění je však spíše podoba kmene ostatních tvarů tohoto slovesa (*hraju, hraješ, hrál, hrát*).⁸⁶ „Je pozoruhodné, že varianta *hraj* je zastoupena u všech skupin s menšími odchylkami téměř shodně,

⁸³ V Krnově je větší pravděpodobnost vlivu nářečí slezských.

⁸⁴ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 93.

⁸⁵ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 476.

⁸⁶ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 94.

výjimku zde tvoří pouze skupina slezská, která svůj nářeční úzus silně popírá ve prospěch nenářečního *hrej*. Zastoupení formy *hraj* u jednotlivých skupin napovídá, že ji lze považovat za nový interdialektismus.⁸⁷

HREJ	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
hrej	58	58	83,6	366	-	-
hraj	42	42	16,4	72	-	-

Výskyt obou tvarů na Bruntálsku je téměř vyrovnaný, mírně převažuje tvar *hrej* (58 %). Stanislava Kloferová zaznamenala výraznější převahu tohoto tvaru (83,6. %).

4.4.6 Příčestí minulé činné (I-ové participium)

Při sledování příčestí minulého činného můžeme pozorovat jevy dvojí povahy. Jednak výskyt variant typu *on nesl* oproti *on nes*, jednak výskyt tvarů typu *tiskl* oproti *tisknul*, kde se navíc vyskytuje formant *-nu-*.⁸⁸

4.4.6.1 Příčestí minulé činné sloves 1. třídy

Podle Českého jazykového atlasu je variabilita tvarů *nesl – nes* výrazně zeměpisně vymezena. Varianty bez koncového *-l*, *nes*, se užívá v Čechách a v nářečích slezských, na ostatním území je běžná forma *nesl*.⁸⁹

Variabilita tvarů je patrná u slovesa *přinést*.

PŘINESL	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
přinesl	63	63	75,3	366	64,2	43
přines	37	37	24,7	120	35,8	24

Výsledky ukazují, že obě varianty jsou v mluvě mladé generace v Bruntále používány, moravská spisovná varianta s koncovým *-l* však převažuje (63 %). Tento stav

⁸⁷ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 95.

⁸⁸ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 95.

⁸⁹ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, s. 539.

koresponduje s výsledky na Krnovsku. Stanislava Kloferová zaznamenala častější výskyt kodifikovaných variant (odchylka ve srovnání s naší prací je 12,3 %).

4.4.6.2 Příčestí minulé činné sloves 2. třídy

Výskyt původních variant s koncovým *-l* a bez něj můžeme pozorovat také u sloves 2. třídy s kmenem na souhlásku (jen typu *tisknout*). S formami, jako např. *tisk*, *zhas*, se můžeme setkat pouze v Čechách. Vedle tohoto jevu lze pozorovat také výskyt tvarů s formantem *-nu-* a bez něj.⁹⁰

ZHASL	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová) ⁹¹	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
zhasl	61	61	72,6	275	46	86
zhasnul	32	32	25,6	97	54	100
zhas	7	7	1,8	7	0	0

ROŽL	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
rožl	63	63	-	-	46	86
rožnul	37	37	-	-	54	100
rožal	0	0	-	-	0	0

Přítomnost formantu *-nu-* jsme pozorovali u sloves *zhasnout* a *rožnout*. Výzkum na Krnovsku ukázal, že varianty s kmenotvornou příponou i bez ní jsou užívány rovnocenně. Průměrně 62 % dotazovaných zatrhl na Bruntálsku tvary s koncovým *-l*: *rožl*, *zhasl*. S. Kloferová prokázala vyšší zastoupení těchto podob (72,6 %). Tvary *zhasnul*, *rožnul*, které jsou charakteristické především pro západní území České republiky, byly užity v průměru ve 34,5 %.

4.4.7 Závěr ke slovesům

Zjistili jsme, že v mluvě mladé generace na Bruntálsku je značná vyrovnanost v zastoupení spisovných a nespisovných tvarů sloves. V průměru ve 34,7 % působí

⁹⁰ Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000, s. 97.

⁹¹ Veronika Foltýnová zkoumala přítomnost formantu *-nu-* na Krnovsku u sloves *šlápnout*, *zhasnout*, *rožnout*. Výsledky v tabulce jsou sloučené a zapsané pod slovesem *zhasnout*.

na spisovnou mluvu na Bruntálsku obecná čeština a moravská nářečí. Moravismy se zakončením *-ijou* u sloves 4. třídy ve tvaru 3. osoby plurálu indikativu přezenta byly ve zkoumané oblasti preferovány přibližně ve 14 %. Nespisovný tvar *dals* dominoval v 77 %. Moravský tvar *(j)su* a obecně česká varianta *(j)seš* byly užity průměrně ve 42,5 %. Ve tvaru 2. osoby singuláru imperativu slovesa *schovat* byla jednoznačně preferována česká, spisovná varianta *schovej*. Kmenový formant *-nu-* v minulém přičestí u sloves 2. třídy byl vybrán 34,5 % respondentů.

4.5 Závěr k tvarosloví

Přibližně v 70 % jsou na Bruntálsku preferovány tvary spisovné. Nespisovnou nářeční variantu uvedlo u zkoumaných podstatných, přídavných jmen, zájmen a sloves 30,41 % respondentů. Největší míra nespisovnosti se projevila u adjektiv, a to v 59,25 %. Zde však tento stav odpovídá situaci běžně mluveného jazyka na celém území České republiky. Nářeční nespisovné tvary u substantiv byly preferovány 27 % studentů. Podobný výsledek byl zaznamenán u zájmen, kde nářeční tvary vybralo 26,6 % studentů. U sloves dosáhla míra nespisovnosti 34,7 %.⁹²

Zajímavé je sledovat realizaci přehlásky u substantiv a zájmen. Podle výsledků byly přehlasované tvary u substantiv preferovány v 19 %, od spisovného vyjadřování se nejvíce odklonil tvar akuzativu singuláru substantiva *rukavice* (nepřehlasované tvary dosáhly 42 %). U zájmen byla přehláska provedena ve 22,5 %. Nepřehlasované tvary byly nejčastěji preferovány u moravského tvaru *ju*, který byl použit 36 % respondentů.⁹³

Po srovnání výsledků s výzkumem na Krnovsku, kde se prokázala míra nespisovných variant přibližně ve 25 %, můžeme konstatovat, že na Bruntálsku je patrný o něco vyšší vliv obecné češtiny a moravských nářečí. Podle V. Foltýnové se na Krnovsku přiklání ke spisovnému vyjadřování nejvíce zájmena, poté substantiva. S tímto závěrem se náš výzkum shoduje.

⁹² Všechny uvedené hodnoty jsou průměrné.

⁹³ Všechny uvedené hodnoty jsou průměrné.

5 Lexikální jevy

V této kapitole budeme sledovat slovtvornou variabilitu některých výrazů a výskyt lexikálních odlišností relevantních pro běžnou mluvu v naší zkoumané oblasti nebo na převážné části Moravy.

▪ Distribuce výrazů *rozsvítit* – *rožnout* je z hlediska jazykově zeměpisného podle Českého jazykového atlasu následující, lexému *rozsvítit* se užívá především na území Čech a západní Moravy, výrazy *rožnout* a *rozžít* v ostatních oblastech České republiky, přitom výraz *rožnout* převládá ve Slezsku, *rozžít* na Moravě. Podle Českého jazykového atlasu by se mělo ve zkoumané oblasti vyskytovat, kromě výrazů *rožnout* a *rozsvítit*, také označení *rozžít*.⁹⁴ Na Bruntálsku i na Krnovsku převažuje jednoznačně označení *rožnout* (v našem výzkumu 89 %). Tvar *rozžít* žádný z respondentů neuvedl.⁹⁵

ROZSVÍTIT	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
rožnout	89	89	-	-	91,2	62
rozsvítit	11	11	-	-	8,8	6

▪ Značná je variantnost v označení „pokrmu z rozmíchaných vajec, která jsou usmažená na omastku.“ Objevují se zde jak víceslovná pojmenování (*smažená – míchaná vejce*), charakteristická především pro Čechy a západní Moravu, tak jednoslovná pojmenování (*vaječina, míchanice, smaženice*), typická pro východní polovinu Moravy. Největší územní rozsah má označení *smažená vejce*. Na Bruntálsku a v severomoravském pohraničí by se měl dubletně, vedle souslovného pojmenování *smažená vejce*, vyskytovat výraz *smaženice*.⁹⁶ V naší sledované oblasti se jako většinové jeví jednoslovné pojmenování *vaječina*. Souslovné pojmenování uvedlo pouze 34 % dotazovaných.

⁹⁴ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, s. 344-345.

⁹⁵ Mohu potvrdit, že daný tvar se na Bruntálsku nepoužívá, podle V. Foltýnové se tato varianta nevyskytuje ani na Krnovsku.

⁹⁶ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, s. 218-220.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
SMAŽENÁ VEJCE						
smažená (míchaná) vajíčka	34	34	-	-	17,2	17,2
vaječina	51	51	-	-	82,8	53
míchanice	11	11	-	-	-	-

▪ Mnohem jednodušší je územně příznaková diferenciacie pro „odrůdu brukve zelné s kadeřavými listy, které tvoří hlávkou.“ Označení *kapusta*, shodné se spisovným jazykem, je běžné na území Čech. Nověji proniká také do Slezska. Výraz *kél* se používá na Moravě, částečně ve Slezsku. Krátká varianta *kel* je běžná pro východní Moravu a Slezsko.⁹⁷ Z tabulky je patrné, že na Bruntálsku jednoznačně převažuje spisovný výraz *kapusta*. Označení *kél* neuvedl ani jeden respondent.

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
KAPUSTA						
kapusta	95	95	-	-	-	-
kel	5	5	-	-	-	-

▪ Velká rozrůzněnost se vyskytuje v pojmenování „hustého sněžení za větru.“ Kromě základního dvouslovného výrazu *sněhová vánice* jsou dalšími *chumelenice*, *fujavice*, *metelice*. Výraz *sněhová vánice* je s největší frekvencí používán v Čechách. Slova *chumelenice* a *fujavice* jsou běžná pro městskou mluvu. Na Bruntálsku by se podle Českého jazykového atlasu měla vyskytovat zejména označení *chumelenice*, *metelice*.⁹⁸

	Bruntálsko (K. Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S. Kloferová)		Krnovsko (V. Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
SNĚHOVÁ VÁNICE						
chumelenice	75	75	-	-	-	-
metelice	1	1	-	-	-	-
fujavice	21	21	-	-	-	-
foukanice	1	1	-	-	-	-
sněhová vánice	0	0	-	-	-	-

⁹⁷ Český jazykový atlas 2. Praha 1997, s. 80-83, 84.

⁹⁸ Český jazykový atlas 2. Praha 1997, s. 362-366.

Dle výsledků našeho výzkumu převládá v tomto mikroregionu jednoznačně výraz *chumelenice* (75 %). Druhým nejčastějším pojmenováním je *fujavice* (21 %). Označení *metelice* uvedl jen jeden respondent. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že tento výraz příliš používaný není. V jednom případě se objevil ekvivalent *foukanice*, který není v Českém jazykovém atlase zaznamenán.

- V nářečním pojmenování „části hlávky česneku“ nenajdeme pouze rozdíly lexikální a slovtvorné, ale také hláskoslovné a rozdíly v gramatickém rodu. Téměř všechna nářeční pojmenování vznikla metaforickým přenášením na základě podobnosti. Největší územní rozsah zaujímají pojmenování *strouček* – *stroužek*. První podoba je starší a objevuje se na většině Moravy a Slezska. Na Bruntálsku by měl podle Českého jazykového atlasu převažovat výraz *strouček*.⁹⁹ Podle dotazníkového výzkumu je ve sledované oblasti frekventovanější výraz *stroužek*.

STROUŽEK	Bruntálsko (K.Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S.Kloferová)		Krnovsko (V.Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
stroužek	95	95	-	-	-	-
strouček	5	5	-	-	-	-

- Také pojmenování pro „hmyz se zkrácenými křídly a pohyblivými klíšťkovitými přívěsky na zadečku“ jsou lexikálně, slovtvorně i hláskoslovně značně diferencovaná. Spisovný ekvivalent *škvor* převládá na většině území Čech a v různých regionech Moravy. Na západním Valašsku se dochovala původní hlásková podoba *škvoř*. Druhým nejrozšířenějším pojmenováním je označení, které vychází z pověry, že škvor leze ležícím lidem do uší, *ušák*. To je typické pro střední část nářečí středomoravského. Ve Slezsku převládá varianta *štipka*. Podle Českého jazykového atlasu by se na Bruntálsku měl vyskytovat také výraz *klíšťák*.¹⁰⁰

ŠKVOR	Bruntálsko (K.Zapletálková)		Severomoravské pohraničí (S.Kloferová)		Krnovsko (V.Foltýnová)	
	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů	Počet procent	Počet respondentů
škvor	60	60	-	-	13,8	9
štipka	40	40	-	-	86,2	56

⁹⁹ Český jazykový atlas 2. Praha 1997, s. 90-92.

¹⁰⁰ Český jazykový atlas 2. Praha 1997, s. 160-162.

Z výsledků v tabulce je patrné, že slezské označení pro *škvora: štipka* se na Bruntálsku nevyskytuje v takové míře jako na Krnovsku. Přesto tuto variantu vybralo 40 % respondentů. To je způsobeno zejména tím, že část studentů dojíždí z vesnic a měst, které se vyskytují v nářečním areálu této varianty nebo v jeho blízkosti.¹⁰¹ Vliv slezského nářečí je tedy v tomto případě značný. Mohu potvrdit výskyt výrazu *ušák* na Bruntálsku, pojmenování *klišťák* zde zaslechnete minimálně.

¹⁰¹ Bydlím v Bruntále a výraz *štipka* bych nikdy nepoužila.

6 Závěr

Cílem práce bylo zjistit stav běžně mluveného jazyka mladé generace na Bruntálsku, a to z hlediska interference spisovného jazyka, moravských (inter)dialektů a obecné češtiny, především v rovině hláskoslovné a tvaroslovné. Celkově lze konstatovat, že na formování běžné mluvy má největší vliv spisovná čeština. Částečně je patrný i vliv moravských (inter)dialektů. Při srovnání námi získaného materiálu s materiálem prací S. Kloferové a V. Foltýnové se ovšem vliv obecné češtiny na Bruntálsku jeví jako výraznější.

V hláskosloví mají u většiny jevů dominantní postavení spisovné formy. U některých z nich dochází k převaze nespisovných tvarů, ty se však shodují s celonárodním nespisovným územ (př. *mlíko*). Vliv moravských (inter)dialektů (moravské krácení, nepřehlasované tvary) se prokázal přibližně ve 13 %. Minimální odchylku lze zaznamenat s výzkumem S. Kloferové. Při srovnání s prací V. Foltýnové je však vliv moravských nářečí vyšší jednoznačně na Bruntálsku. Vliv obecné češtiny (progressivní asimilace, diftongické *-ej*, protetické *v-*) se prokázal přibližně v 16 %. Ve výzkumu S. Kloferové a V. Foltýnové mají obecně české prvky přibližně o 10 % nižší zastoupení.

Také v tvarosloví převládaly spisovné tvary. Nespisovné varianty byly uvedeny ve 30,41 %. Vliv moravských nářečí se prokázal přibližně v 19,22 %. Nejvíce se projevil u zájmen. Byl vyšší ve výzkumu S. Kloferové (o 24,6 %), ale nižší u V. Foltýnové (o 16 %). Vliv obecné češtiny není možné jednoznačně určit, neboť tvary vyskytující se na území Čech se velmi často shodují se spisovnou češtinou. Frekvence jevů, u kterých byl vliv obecné češtiny patrný (u tvarů *kostím*, *je zamčené/ý*, *sázej*, *věděj*, *přines*, *zhas*), dosáhla přibližně 13 %.

Pokud shrneme výše uvedené poznatky z hláskosloví a tvarosloví, je možné konstatovat, že zastoupení jednotlivých útvarů národního jazyka je následující:

1. Největší podíl na formování běžně mluveného jazyka mladé generace na Bruntálsku má spisovný jazyk, a to průměrně v 72,8 %.
2. Moravské (inter)dialektické prvky se ve zdejší mluvě objevují průměrně v 16 %. Jejich frekvence je vyšší v tvarosloví. U substantiv se vliv moravských nářečí projevil nejvíce u expresivního přirovnání *jako sviňa* (69 %) a u nepřehlasovaného tvaru akuzativu singuláru feminin - *rukavicu* (42 %), u zájmen u tvarů akuzativu singuláru zájmena *on – něho* (56 %) a zájmena *ona – ju* (36 %). U sloves byla zaznamenána 14% frekvence

moravské koncovky *-ijou* u tvarů sloves 4. třídy (*vijou, jijou*) a ve 42,5 % se vyskytla sekundární podoba u tvarů slovesa být (*su – seš*).

3. Prokazatelné působení obecné češtiny bylo zjištěno v průměru zhruba ve 14,5 %. Nejvíce se projevilo v hláskosloví a u zakončení sloves.

Srovnání výsledků výzkumu na Bruntálsku s výsledky výzkumu, který provedla Veronika Foltýnová na Krnovsku, ukazuje, že mluva na Bruntálsku se vyznačuje o něco menší spisovností než na Krnovsku (průměrně o 13,2 %). V námi sledované oblasti je patrný větší vliv moravských nářečí (o 6 %) a obecné češtiny (přibližně o 10 %).

Pokud srovnáme výzkum na Bruntálsku s výsledky práce Stanislavy Kloferové, lze konstatovat, že na Bruntálsku převažují nespisovné tvary v oblasti hláskosloví (přibližně o 9 %), v průzkumu severomoravského pohraničí zase nářeční tvary v oblasti tvarosloví (přibližně o 5,4 %). Ke spisovnému vyjadřování se nejvíce přiklání mluva na Krnovsku. Bruntálsko se jeví jako nejméně spisovné ze srovnávaných oblastí.

Ze získaných poznatků je patrné, že spisovný jazyk je na Bruntálsku velmi pevnou součástí běžné mluvy. Výrazný podíl na podobě nářečního povědomí mají jevy, které jsou společné běžné nespisovné mluvě na celém území našeho národního jazyka. Své místo zde nacházejí také jevy společné úzu moravskému. Náš výzkum prokázal, že tyto jevy se uplatňují na úkor spisovného jazyka stále více. Tento fakt může být způsoben vyšší migrací obyvatelstva za prací a za vzděláním (nejen do oblastí s nářečími moravskými, ale také českými), což dříve nebylo příliš obvyklé.

7 Anotace

Příjmení a jméno autora: Kamila Zapletálková

Název katedry a fakulty: Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky

Název práce: Regionálně příznakové prvky v mluvě mladé generace na Bruntálsku

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Jodas

Počet znaků: 84 567

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 17

Klíčová slova: mladá generace, Bruntál, Bruntálsko, běžně mluvený jazyk, spisovný jazyk, moravské nářečí, obecná čeština

Charakteristika práce:

Cílem práce je popsat a charakterizovat regionálně příznakové prvky v běžně mluveném jazyku mladé generace v Bruntále a okolí, a to jak po stránce hláskoslovné a morfologické, tak částečně i po stránce lexikální. Jazykový materiál byl prostřednictvím dotazníků získáván na dvou typech škol: na Gymnáziu v Bruntále a na Střední škole služeb v Bruntále. Výsledky výzkumu z dané lokality byly porovnávány s výsledky S. Kloferové v celém severomoravském pohraničí a V. Foltýnové na Krnovsku.

8 Seznam literatury

- Balhar, J. – Pallas, L.: Vývoj jazyka v nově osídlené obci. Slezský sborník 61, Opava 1963, s. 166-172.
- Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972.
- Cuřín, F. a kol.: Vývoj českého jazyka a dialektologie. Praha 1971.
- Český jazykový atlas 1, 2, 4. Praha 1993, 1997, 2002.
- Daneš, F. a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha 1997.
- Davidová, D. a kol.: Mluvená čeština na Moravě. Ostrava 1997.
- Filip, Z. – Spurný, F.: Počátky osídlování severní Moravy v roce 1945. Severní Morava 12, 1965, s. 21-34.
- Foltýnová, V.: Běžně mluvený jazyk nejmladší generace na Krnovsku. Bakalářská diplomová práce. Olomouc 2007.
- Jančák, P.: Mluva v západočeském pohraničí. In: Západočeská vlastivěda. Plzeň 1992, s. 124.
- Kloferová, S.: Mluva v severomoravském pohraničí. Brno 2000.
- Kloferová, S.: O mluvě mladé generace v nově osídleném severomoravském pohraničí. Naše řeč 70, 1987, s. 237-248.
- Kloferová, S.: O vývoji dialektismů v severomoravském pohraničí. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské university (A 37-38). Brno 1990, s.141-148.
- Krčmová, M.: K formování běžně mluveného jazyka v moravských městech. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské university (A 34). Brno 1986, s. 61-67.
- Lamprecht, A. – Šlosar, D. – Bauer, J.: Historický vývoj češtiny. Praha 1977.
- Mluvnice češtiny 2. Praha 1986.
- Utěšený, S.: K jazykovému vývoji v pohraničí českých zemí. Slovo a slovesnost 31, 1970, s. 44-57.
- www.mubruntal.cz

9 Příloha – ukázka dotazníku

Jméno a příjmení.....Třída.....

Bydliště.....

Místo a rok narození.....

Místa delších pobytů mimo bydliště od narození až do současnosti:

Ve věku.....V městě (obci).....

Místo a rok narození matky:.....

Místo a rok narození otce:.....

Pokud žil některý z vašich rodičů v jiném městě (obci), než je vaše současné bydliště, uveďte prosím kde a jak dlouho:

Matka: kde.....jak dlouho.....

Otec: kde.....jak dlouho.....

Místo bydliště prarodičů (uveďte prosím město nebo obec, kde vaši prarodiče bydlí nebo bydleli):

Babička 1.....Dědeček 1.....

Babička 2.....Dědeček 2.....

NEZAPOMEŇTE PROSÍM VYPLNIT – DŮLEŽITÉ: Napište město, obec popř. okres, odkud pocházejí vaši prarodiče, tedy místo, kde se narodili a místo, kde žili v mládí. (Důležité, protože většina našich prarodičů se přistěhovala do naší oblasti po válce z různých krajů.) Pokud nebudete vědět přesně město nebo obec, uveďte alespoň oblast (př. jižní Morava).

Babička 1.....Dědeček 1.....

Babička 2.....Dědeček 2.....

Z následujících zvýrazněných možností vyberte variantu, kterou užíváte nejvíce. Podtrhněte tu variantu, která vás přirozeně napadne jako první. Pokud používáte jinou variantu, která není nabízena, dopište ji! V některých větách doplňte celé tvary slov podle kontextu věty, základní tvar je vždy uveden v závorce.

Vyplňte prosím všechny otázky!

DŮLEŽITÉ: V nabízených možnostech nejsou jen tvary spisovné! Dotazník zkoumá vaši běžnou mluvu (tedy to, jak mluvíte doma nebo např. s kamarády apod.). Tvary, které uvedete, tedy mohou být, ale také nemusí být spisovné!

1. Na stole seděla **moucha** / **mucha**.
2. Nemůžu na ten strom **vylézt** / **vylízt** / **vylízt**.
3. Nejdříve to musím **sníst** / **sněst**.
4. Běž z tama pryč! Budeš samé **bláto/blato**.
5. Nemusíš **mít** / **mět** všechno!
6. Měla bys **pomlít** / **pomlet** tu strouhanku.
7. Budeš **chtít** / **chtět** připravit na zítřek snídani?

8. Bábovka se musí **péct / pít / pect** víc jak půl hodiny.
9. Dej pozor ať tu vázu **nezhodíš / neschodíš**.
10. Na **sch**ledanou / na **zh**ledanou.
11. Otec jí koupil **modré / modrý** auto.
12. Učitel se vrátil bez **mladého / mladýho** žáka.
13. Ohřej si to **mléko / mlíko**.
14. Po **syrovém / syrovým** mase se jim udělalo zle.
15. Musím tam **být / bejt** přesně v osm.
16. Na horách nemohl skoro **dýchat / dejchat**.
17. **Zítřa / zejtra** uvidíme.
18. To byl ale **dlouhý / dlouhej** týden!
19. Vydal se na zápas bez **nových / novejších** bot.
20. Odešel z čekárny bez **kožichu / kožuchu**.
21. Nezapomeň si ten balík vyžehlených **košil / košilí / košul / košulí!**
22. Říkal, že ho bolí **břuch / břucho / břich / břicho**.
23. Ta **okurka / vokurka** je moc kyselá!
24. **O čem / vo čem** ses to vlastně bavil?
25. Ze kterého **mostu / mosta** jste se dívali na Vltavu?
26. Málem jsi ho praštil do **nosu/nosa**.
27. Čistou vodu nalejeme do prázdného **hrnce / hrnca / hrncu**.
28. Napil se **čaje / čaja / čajů**.
29. Petr dal tomu **koni / koňovi / koňu** kostku cukru.
30. Sedí ti moucha na **nose / nosu**.
31. Pozor, šlapeš po **hnoji / hnoju!**
32. Všichni.....(předseda – mn.č.) se setkají v zasedací místnosti.
33. Na mistrovství světa si letos vedli nejlépe.....(Švéd – mn.č.).
34. Naši **fotbalisti / fotbalisté** opět zvítězili.
35. Na schůzi se bavili o **učitelích / učitelech / učitelách**.
36. O slavných **skladatelích / skladatelech / skladatelách** se toho z novin moc nedovíme.
37. Protože jsem celý večer zlobil, dostal jsem **řemenem / řemeněm**.
38. Na výlet jsme tentokrát vyrazili na(kolo – mn.č.).
39. Na stole zůstala ležet Petrova **rukavice / rukavica**.
40. Byl opilý jako **svině / sviňa**.
41. Zařval na ni, že je **svině / sviňa**.
42. Kde mám tu druhou **rukavici / rukavici?**
43. Zítřa si uděláme **smaženici / smaženici**.
44. Podej mi tu **konev / konvu!**
45. K těm(kost – mn.č.) mu do té misky přidej taky maso!
46. Nabíral si ořechů po plných **hrstech / hrstích / hrstěch / hrst'ách**.

47. Zacházejte s(ty kroje) opatrně!
48. V zimě je běžné chodit s(rukavice).
49. Na parkovišti zastavil autobus s **cizincema / cizincama**.
50. Přespali jsme u **dědečkového / dědečkova** bratra.
51. Snažila jsem se dostat do **maminčiného / maminčina** šatníku.
52. Ten pokoj už je **uklizen / uklizený**.
53. Už máme **zamčeno / zamčené / zamčený**.
54. Jestli **mi / mně** ten vlak ujede, budu muset jít pěšky.
55. **Mi / mně** je to už jedno!
56. Starali se o **něj / něho / něho** oba.
57. Šla bych s(oni) ven, ale nemůžu.
58. Vidím **ji / ju** jen občas.
59. Šel za **ní / ňou** celou cestu.
60. Odešel i s **mou / mojí / mojou** mamkou.
61. **Všichni / všici / všeci** psi se rozutelkli.
62. Přišel tam s(dvě holky).
63. To představení se hraje od **tří / třech** hodin.
64. Čekali jsme tam až do **čtyř / čtyřech / čtyr / čtyrech**.
65. Bylo otevřeno pouze do **deseti / desíti** hodin večer.
66. Naši rodiče **chodí / chodějí / choděj / chodijou** často na procházky.
67. Určitě **sází / sázejí / sázijou** česnek.
68. Všichni už to dávno **vědí / ví / vědějí / věděj / vijou**.
69. Často **jí / jedí / jijou** chleba s medem.
70. **Dals / dal jsi** mu ty podklady k práci?
71. Zabouchla jsem si klíče, já **jsem / jsu** ale blbá!
72. Ty **jsi / jseš** ale hlupák!
73. Já toho poníka **chci / chcu!**
74. Děti do toho tábora jet **nechcou / nechtějí**.
75. **Schovej / schov** mi prosím ten kabát do skříně.
76. **Hrej / hraj** na ten klavír opatrně!
77. To jsi hodný, že jsi mi to **přinesl / přines**.
78. Nemusíš se tam vracet, už jsem tam **zhasl / zhasnul / zhas**.
79. Tu mouchu jsem **chytl / chytnul/ chytil** sám.
80. Proč jsi **rožl / rožnul / rožal** v koupelně?
81. Zapomněl jsem **rožnout / rozsvítit!**
82. **Pojedl jsem / najedl jsem se** a pak jsem odešel.
83. Můj bratr nemá rád **smažená vajíčka / vaječnu / míchanici**.
84. Zítra bude na oběd **kapusta / kel**.
85. Chci koupit Pavlíkovi novou **plastelínu / modelínu**.
86. Včera byla pěkná **chumelenice / metelice / fujavice / sněhová vánice**.

87. Na cestách je **náledí / ledovička / ledovka**.
88. Stačí jen jeden **stroužek / strouček** česneku.
89. Když chce člověk spát ve stanu, musí počítat i se **škvory / štipkami**.